



บทที่ ๒

การส่งเสริมอัตลักษณ์ประเพณีสงกรานต์ของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

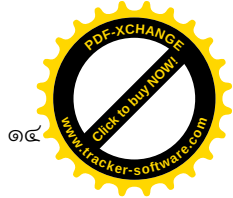
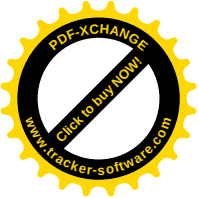
การศึกษากระบวนการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนในที่นี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อช่วยให้อธิบายปรากฏการณ์เกี่ยวกับกระบวนการในการส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมอัตลักษณ์เท่านั้นเพราะคำว่า “อัตลักษณ์” มิได้แสดงออกถึงเอกลักษณ์หรือลักษณะของประเพณีเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงลักษณะที่แสดงออกถึงความเป็นตัวตน เช่น วัฒนธรรม ภาษา การแต่งตัว ลักษณะเฉพาะตัวตน ซึ่งอาจจะมีอยู่แล้ว หรือถูกสร้างขึ้นมาก็ได้ ซึ่งในแต่ละท้องถิ่นก็ต่างพยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของตนเองให้เป็นที่ประจักษ์

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์ชุมชน

คำว่า “อัตลักษณ์” ไม่มีบันทึกไว้ในพจนานุกรม แต่มีตำราหลายเล่มให้ความหมายคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ว่า คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล ชุมชน หรือประเทศนั้น ๆ เช่น เชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากลกับสังคมอื่น ๆ พูดง่าย ๆ คือลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ “อัตลักษณ์” มาจากภาษาบาลีว่า อตฺต + ลักษณะ โดยที่ “อัตตะ” มีความหมายว่า ตัวตน, ของตน ส่วน “ลักษณะ” หมายถึง สมบัติเฉพาะตัว หากมองเพียงแค่รูปศัพท์ “อัตลักษณ์” จึงเหมาะจะนำมาใช้หมายถึงลักษณะเฉพาะตัวของสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากกว่า^๑

อัตลักษณ์ (Identity) เป็นความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองว่า “ฉันคือใคร” ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับคนอื่นโดยผ่านการมองตนเองและการที่คนอื่นมองเรา อัตลักษณ์ต้องการความตระหนัก (Awareness) ในตัวเราและพื้นฐานของการเลือกบางอย่างนั่นคือ เราจะต้องแสดงตนหรือยอมรับอย่างตั้งใจกับอัตลักษณ์ที่เราเลือก ความสำคัญของการแสดงตน

^๑ ทิดกร สอนภาษา, ภาษาไทย ชัดใจปู้ [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.nationejobs.com/tylife/content.php?ContentID=1451> (๑๘ เมษายน ๒๕๕๕)



ก็คือการระบุได้ว่าเรามีอัตลักษณ์เหมือนกลุ่มหนึ่ง และมีความแตกต่างจากกลุ่มอื่นอย่างไร และ “ฉันเป็นใคร” ในสายตาคนอื่น^๒

อภิญา เฟื่องสกุล ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า “อัตลักษณ์” ไว้ดังนี้ “ในพจนานุกรมภาษาไทย อังกฤษ หรืออังกฤษ ไทย (วิทย์ เทียงบุรณธรรม : 1049) คำแปล ของ identity คือ คำว่า เอกลักษณ์ ซึ่งตรงกับความหมายของคำนี้ในพจนานุกรม ภาษาอังกฤษ (Oxford Advance Leavner’s 1973 : 487 ; Collins Dictionary 1996) นั่นก็คือ สิ่งที่เป็นคุณสมบัติของคนหรือสิ่งหนึ่ง และมีนโยบายต่อไปว่าเป็นคุณสมบัติเฉพาะของสิ่งนั้น ที่ทำให้สิ่งนั้นโดดเด่นขึ้นมาหรือแตกต่างจากสิ่งอื่น ทว่าแนวโน้มทางทฤษฎียุคหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) นั้นมีวิธีคิดในการถอนความเชื่อในคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ความเป็นปัจเจกกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมาย ซึ่งสามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนไปตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป คำว่า “อัตลักษณ์” ดูจะเหมาะสมกว่า “เอกลักษณ์” ในความหมายใหม่ของ identity”^๓

“อัตลักษณ์” หมายถึง คุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ของลักษณะเฉพาะของบุคคล สังคม ชุมชน หรือ ประเทศนั้น ๆ อาจรวมถึง เชื้อชาติภาษา วัฒนธรรมท้องถิ่น และศาสนา ฯลฯ ซึ่งมีคุณลักษณะที่ไม่ทั่วไปหรือสากล กับสังคมอื่น ๆ หรือเป็นลักษณะที่ไม่เหมือนกับของคนอื่น ๆ เช่น หมู่บ้านนี้มีอัตลักษณ์ทางการจักสาน ใครได้ยิน ก็จำได้ทันทีโดยที่สังคมแต่ละสังคมย่อมที่จะมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นของตนเองซึ่งยุคสมัยนี้เป็นยุคโลกาภิวัตน์ ทำให้อัตลักษณ์ของสังคมเปลี่ยนไปในรูปแบบที่ต่างกันไป โดยที่คำว่า “อัตลักษณ์” นั้นยังมีความหมายซ้อนทับกับ คำว่า “เอกลักษณ์” ซึ่งคำว่า “เอกลักษณ์” หมายถึง ลักษณะที่เหมือนกันหรือมีร่วมกัน โดยแบ่งประเภทของอัตลักษณ์ออกเป็น ๒ ระดับด้วยกัน คือ อัตลักษณ์บุคคล (Personnel Identity) ซึ่งถือเป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลนั้น ๆ ว่ามีความเฉพาะและโดดเด่นอย่างไร และอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ก็เป็นลักษณะเฉพาะทางสังคมที่จะบ่งบอกได้ว่าชุมชนหรือสังคมนั้น ๆ มีความโดดเด่นในด้านต่าง ๆ อย่างไร^๔

^๒ นัทธนี ประสานนาม, เพศชาติพันธุ์ และปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ในภาพยนตร์เรื่อง Touch of Pink [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.midnightuniv.org/midnight2545/document95248.html> (๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓).

^๓ อภิญา เฟื่องสกุล, อัตลักษณ์การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๑.

^๔ ชลธิชา มาลาหอม, “อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา”, วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (๑๖) (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕), หน้า ๔๑.

นันทา วีรวิทยานุกูล ได้อธิบายไว้ว่า อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง สิ่งที่ทำให้เรารู้ตนเองว่า “เราคือใคร” และจะดำเนินความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ตลอดจนโลกที่แวดล้อมตัวเราอยู่อย่างไร อัตลักษณ์คือ สิ่งที่กำหนดแนวทางให้กับเรา เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าใครเป็นพวกเดียวกับเรา และใครแตกต่างจากเรา โดยส่วนใหญ่แล้วอัตลักษณ์จะถูกกำหนดโดยความแตกต่าง ซึ่งอาจจะมองเห็นในลักษณะการแบ่งแยกออกจากกัน เช่น อัตลักษณ์ในรูปแบบของความแตกต่าง ระหว่างชนชาติ ศาสนา ความเชื่อ โดยมากแล้วอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นผ่านการมีลักษณะที่ตรงกันข้ามกัน เช่น ผู้หญิง-ผู้ชาย ขาว-ดำ เป็นต้น^๕

ฉลาดชา ยรมิตานนท์ ให้คำอธิบายความหมายของ “อัตลักษณ์” ว่า หมายถึง สิ่งที่เราารู้สึกว่าเป็น “พวกเรา” แตกต่างจากเขา “พวกเขา” หรือ “คนอื่น” อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียว แต่อาจมีหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นมาเป็นตัว “พวกเรา” อัตลักษณ์ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม อัตลักษณ์จึงจำเป็นต้องมีกระบวนการสร้างความเหมือนระหว่าง “พวกเรา” หรือ “คนอื่น” หรือกระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดควบคู่กันไป เช่น อัตลักษณ์ของวัยรุ่นปัจจุบันกับวัยรุ่นในอดีตก็มีความแตกต่างกันไป เนื่องมาจากกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน^๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยสภามหาวิทยาลัยได้กำหนดเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย และอัตลักษณ์ของบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน ๓ ข้อ ดังนี้

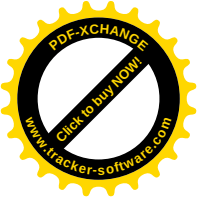
๑. เอกลักษณ์มหาวิทยาลัย คือ “บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา”
๒. อัตลักษณ์มหาวิทยาลัย คือ “ประยุกต์พระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”
๓. อัตลักษณ์บัณฑิต คือ “มีศรัทธาอุทิศตนเพื่อพระพุทธศาสนา”^๗

ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นการจำแนกว่าสิ่งไหนที่เหมือนกันและต่างกัน ซึ่งความเหมือนนั้นอาจจะเกิดจากวัฒนธรรมที่ได้รับการสั่งสมถ่ายทอดมาโดยที่ จะมีความ

^๕นันทา วีรวิทยานุกูล, สตรีศึกษา ๒ ผู้หญิงกับประเด็นต่าง ๆ, คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานสตรีแห่งชาติ, สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๔๔), หน้า ๒๘๐.

^๖ฉลาดชา ยรมิตานนท์, อัตลักษณ์วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลง, (ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๐), หน้า ๖๔.

^๗มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยสภามหาวิทยาลัย [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://mcu.ac.th/site/news_in.php?group_id=1&NEWSID=8605 (๑๐ เมษายน ๒๕๕๘)



สำนึกว่าสิ่งเหล่านั้นเป็นอัตลักษณ์หรือลักษณะที่เฉพาะของกลุ่มตนเพียงอย่างเดียว ซึ่งความเหมือนเฉพาะกลุ่มนี้ก็ทำให้เกิดการแบ่งแยกความแตกต่าง ที่ต่างไปจากกลุ่มอื่น ๆ หรือลักษณะอื่น ๆ ของคนอื่น กลุ่มอื่น สังคมอื่น และอัตลักษณ์ของบุคคล (Individual Identity) ก็อาจจะเป็นไปได้หลายอย่างขึ้นอยู่กับบริบทที่คน ๆ นั้นดำรงอยู่ เช่นอัตลักษณ์ความเป็นพ่อตามสถานภาพเพศ (Gender) สังคมและอื่น ๆ ฉะนั้นอัตลักษณ์จึงไม่ได้แข็งตายตัว แต่ว่าอัตลักษณ์ทั้งด้านชาติพันธุ์ อัตลักษณ์ปัจเจกบุคคลนั้น มีการเคลื่อนไหวไม่คงที่ปรับเปลี่ยนไปมา (Fluidity) หรือการปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ (Identity shift)^๙

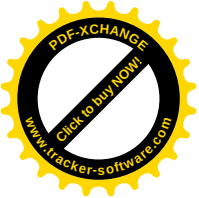
อนุสิทธิ์ ศิรินันท์ ได้ศึกษางานวิจัยเรื่องแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของศิลปินผู้ทำเพลงอินดี้ไทยในปัจจุบัน จากการศึกษาพบว่า ด้วยอัตลักษณ์เท่าที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันอาจจำแนกได้เป็นสามกลุ่ม กลุ่มแรกมนต์ทัศน์ตัวตนรู้แจ้ง (Enlightenment subject) ซึ่งมองตัวตนหรืออัตลักษณ์ในฐานะที่มีอำนาจอธิปไตยมีความเป็นอิสระจากเงื่อนไขทั้งปวง มีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นหนึ่งเดียวในตัว ตัวตนหรือซบเจ็คคือผู้รู้ ผู้สร้างความรู้ ผู้มีเหตุผล ผู้กำหนดศีลธรรม ผู้มีสำนึก และ เป็นผู้กระทำอย่างมีสำนึกที่สืบทอดมายาวนาน ในประวัติศาสตร์ความคิดของยุโรป “Philip Gleason” ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า แนวคิดที่ถือว่าอัตลักษณ์ คือความเหมือนหรือเอกภาพนี้สืบทอดความหมายจากรากศัพท์อัตลักษณ์ในภาษาลาติน คือ “Idem” ซึ่งแปลว่า “The same” อัตลักษณ์หรือความเหมือนปรากฏในงานถกเถียงทางปรัชญาของตะวันตกมาค่อนข้างยาวนาน^๙

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร ได้กล่าวว่า “การสร้างอัตลักษณ์ชุมชนนอกจากอ้างถึงความสัมพันธ์ดั้งเดิม การอ้างอิงประวัติศาสตร์ ภาษาท้องถิ่นฯ สิ่งหนึ่งที่มีความสำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเชิงประกอบสร้าง คือ องค์ประกอบทางวาทกรรม แนวทางนักวิเคราะห์วาทกรรมได้ให้ความหมายว่า ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต อัตลักษณ์และมีความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่ห่อหุ้มตัวเราไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้วาทกรรมยังมีหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับในวงกว้าง”^{๑๐}

^๙ ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี, อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มนุษยวิทยาสรินธร, ๒๕๔๖), หน้า ๔-๘.

^{๑๐} อนุสิทธิ์ ศิรินันท์, “แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ของศิลปินผู้ทำเพลงอินดี้ไทยในปัจจุบัน”, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๔), หน้า ๑๖.

^{๑๑} ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, (กรุงเทพมหานคร : วิชาษา, ๒๕๕๔), หน้า ๑๗



บุญเทียน ทองประสาน กล่าวว่า วัฒนธรรมชุมชนคือระบบคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชน หรือ เป็นระบบคุณค่าดั้งเดิมของชุมชน ที่มีปรากฏให้เห็นอยู่ในหลาย ๆ ชุมชน เช่น การทำบุญสืบชะตา การให้ความเคารพผู้อาวุโส ความเชื่อในการกระทำความดีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นและปฏิบัติร่วมกันมาอย่างยาวนาน มีการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในกระบวนการพัฒนาการทางวัฒนธรรมของประชาชนซึ่งนอกจากจะมีส่วนที่ชุมชนสร้างขึ้นมาแล้ว ยังมีส่วนที่สร้างจากอำนาจของรัฐเพื่อใช้ครอบงำ และชุมชนก็มีความพยายามจะต่อต้าน จึงทำให้เกิดการปรับตัวหรือการผลิตความคิดอุดมการณ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามากระทบกับชุมชน^{๑๑}

กาญจนา แก้วเทพ มีความเห็นในทำนองเดียวกันว่า วัฒนธรรมชุมชน คือ การดำรงชีวิตที่ดำรงมีระเบียบกฎเกณฑ์ทางศาสนา และประเพณีที่ยึดถือสืบทอดกันมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีคุณค่าที่ดำรงเป็นพื้นฐาน ซึ่งวัฒนธรรมชุมชนถือว่าเป็นภูมิปัญญาหรือศักยภาพของชุมชนที่สามารถต่อต้านจากอิทธิพลภายนอกได้ด้วยคุณค่าดั้งเดิม โดยใช้ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล การพึ่งพาต่อกัน ความรักใคร่ฉันทที่พี่น้อง การแบ่งปันจากผู้ที่มีไปสู่ผู้ไม่มี หรือวัฒนธรรมชุมชนคือ ผลักดันภายในชุมชนที่สร้างสรรค์พลังคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมที่อยู่ในจิตใจและวัฒนธรรมของประชาชน พื้นฐานสำคัญของวัฒนธรรมดั้งเดิมคือให้ความสำคัญกับคน โดยยึดเอาคนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งคนมีฐานะเป็นสิ่งสร้างอันประเสริฐของสิ่งสูงสุด ดังนั้นคนจึงมีคุณค่ามีศักดิ์ศรีของความเป็นคน^{๑๒}

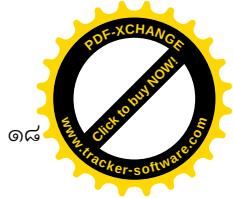
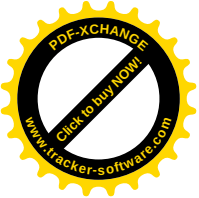
อัตลักษณ์ชุมชนนั้นเป็นรากเหง้าหรือวัฒนธรรมทางสังคมที่ถูกก่อให้เกิดขึ้นมาและใช้ในการยึดเป็นภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีในการปฏิบัติในสังคมสังคมนั้น ๆ ซึ่งมีลักษณะของความโดดเด่นหรือมีความแตกต่างกับ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของสังคมอื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชน^{๑๓}

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฐิตินันท์ บ. ค่อมม่อน ได้กล่าวไว้ในงานวิจัยเรื่อง “เพลงและอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน : จรัล มโนเพ็ชร กับบทบาทของนักรบทางวัฒนธรรมคนตรีล้านนา”

^{๑๑}บุญเทียน ทองประสาน, แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : สภาคทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, ๒๕๓๑), หน้า ๖๕-๗๒.

^{๑๒}กาญจนา แก้วเทพ, การวิจัยเพื่อการพัฒนาสังคมไทยแนววัฒนธรรมชุมชน, (บทความเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการวิจัย ประจำปี ๒๕๓๐), หน้า ๑๗๗-๑๘๑.

^{๑๓}ชลธิชา มาลาหอม, “อัตลักษณ์ชุมชนรากฐานสู่การศึกษา”, วารสารครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑ (๑๖) (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๕), หน้า ๔๒.

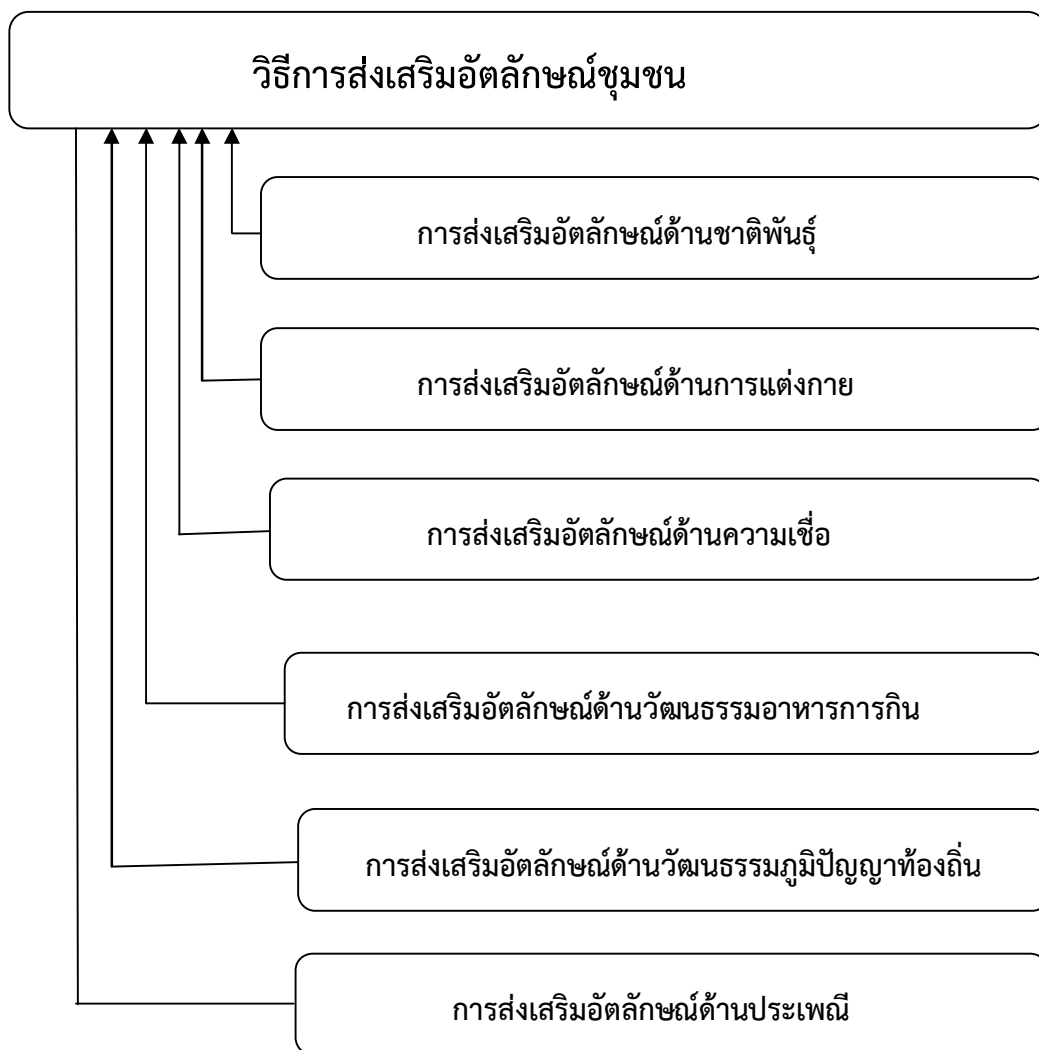


ว่า เพลงล้านนามีบทบาทในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของชุมชนล้านนาใน ๓ ด้าน ได้แก่ ๑) เนื้อหาของเพลง ซึ่งถ่ายทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตในชุมชนล้านนา ทำให้คนฟังรู้จักสถานที่ท่องเที่ยว อาหารการกิน และการดำรงชีวิตอันงดงาม ทำให้ชาวล้านนาเกิดความภูมิใจ และนักท่องเที่ยวต่างถิ่นอยากมาชื่นชม ๒) ภาษา ถ่ายทอดภาษาคำเมืองที่เป็นอัตลักษณ์ มีบทบาทและส่งเสริมในการอนุรักษ์ภาษา ทำให้หวงถึงรากเหง้าความเป็นท้องถิ่น ๓) ท่วงทำนองดนตรีล้านนาถ่ายทอดความโดดเด่นทางดนตรีของชาวล้านนาโดยใช้เครื่องดนตรีแบบ สะล้อ ซอ ซึง เป็นเอกลักษณ์ ฟังออกว่าเป็นจังหวะล้านนา^{๑๔}

จากแนวคิดเกี่ยวกับอัตลักษณ์จะเห็นได้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงตัวตนว่าเป็นใคร อย่างไร อัตลักษณ์ที่แท้จริงจะอิงอยู่กับคุณค่าทางประวัติศาสตร์ สิทธิ ความเป็นมาทางสังคมดั้งเดิมของชุมชน มีความรู้สึกร่วมกันเป็นพวกเราที่แตกต่างจากพวกเขา ในขณะเดียวกันก็สามารถสร้างสานความสัมพันธ์กับสังคมอื่น อัตลักษณ์ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ไม่ได้เป็นผลผลิตของเชื้อชาติ วัฒนธรรม และไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ อัตลักษณ์สามารถถูกสร้างขึ้นใหม่และมีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ที่มีกระบวนการสัมพันธ์กับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สรุปอัตลักษณ์ชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพ บริบททางนิเวศ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท คือ ๑) ชาติพันธุ์ ๒) การแต่งกาย ๓) ความเชื่อถือ ๔) อาหารการกิน ๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ๖) ประเพณี ดังแสดงเป็นแผนที่รูปภาพดังต่อไปนี้

^{๑๔}ดูรายละเอียดใน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จูตินัน บ. คอมมอน, “เพลงและอัตลักษณ์วัฒนธรรมชุมชน : จรัส มโนเพ็ชร กับบทบาทของนักรบทางวัฒนธรรมดนตรีล้านนา” วารสารนิเทศศาสตร์ธุรกิจบัณฑิตย์, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๕), หน้า ๑๕๘-๑๕๙.

แผนที่รูปภาพที่ ๑ แสดงวิธีการส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน



๒.๒ การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน

คำว่า “ส่งเสริม” ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายว่า เกื้อหนุน, เกื้อกูล, ให้การอุดหนุน, ให้การสนับสนุนให้ดีขึ้น

รศ.ดร.วรทัศน์ อินทรคัมพร ได้กล่าวไว้ว่า “การส่งเสริม (Extension) เป็นการขยายและถ่ายทอดความรู้ตามระบบวิทยาการแผนใหม่ (Innovation System) ซึ่งก่อประโยชน์ทางการศึกษา (Education Advantages) และมีคุณค่าทางการปฏิบัติ (Practical Values) แก่บุคคลผู้พึงได้รับความช่วยเหลือในการเรียนรู้หรือผู้รับการส่งเสริม (People Intended, Clientele, Audience)



ให้สามารถพัฒนาตนเอง โดยการเรียนรู้ที่สามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพเพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้น (Better Living) เป็นสำคัญ^{๑๕}

การส่งเสริม (Extension) หมายถึง การวางแผนโครงการใดโครงการหนึ่ง ในการ นำเอาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีและการวิจัยต่าง ๆ นำออกไปสู่ประชาชนในชนบทโดยความรู้ที่นำ ออกไปนั้นประชาชนสามารถรับรู้และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย โดยประยุกต์เข้า กับสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของประชาชนในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งการถ่ายทอดความรู้ต้องคำนึงถึง การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) เพื่อให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน อีกทั้งมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและจริยธรรมควบคู่กัน^{๑๖}

การส่งเสริมการเกษตร (Agricultural Extension) คือ การให้บริการหรือระบบที่ ช่วยเหลือประชาชนโดยวิธีการให้การศึกษา (Education Procedure) เพื่อปรับปรุงวิธีการและ เทคนิคทางการเกษตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและรายได้ รวมทั้งการปรับปรุงระดับความ เป็นอยู่ (Level of Living) ระดับมาตรฐานทางการศึกษา และสังคมของชีวิตชนบทให้ดีขึ้น^{๑๗}

"การส่งเสริมการขาย คือ การสนับสนุนการสร้างราคาสินค้าเฉพาะเจาะจง การสร้าง มูลค่าตราสินค้า การสร้างกลุ่มลูกค้าถาวร และการสร้างภาพพจน์ของกิจการ"^{๑๘}

"การส่งเสริมสุขภาพ ตามกฎบัตรรอตตาวาได้ให้ความหมายของ "การส่งเสริมสุขภาพ" ว่าเป็นกระบวนการเพิ่มสมรรถนะให้คนเราสามารถควบคุมปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดสุขภาพ และเป็น ผลให้บุคคลมี สุขภาพดีขึ้น (Duangwadee, S. 2001) และให้ความหมายของ "การส่งเสริม สุขภาพ" ว่าเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ประชาชนเพิ่มสมรรถนะในการควบคุมและพัฒนาสุขภาพ

^{๑๕}รศ.ดร.วรทัศน์ อินทร์คัมพร, "บทเรียนออนไลน์ หลักการส่งเสริมการเกษตร", [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://agecon-extens.agri.cmu.ac.th/Course_online/course_352311.htm, (๑๙ เมษายน ๒๕๕๘)

^{๑๖}เรื่องเดียวกัน

^{๑๗}หน้าเดียวกัน

^{๑๘}[ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://www.na-vigator.com/business-management/marketing/67-promotion>, (๑๙ เมษายน ๒๕๕๘)

ของตนเอง Pender, 1996 (อ้างใน Janice, E.et.al. 1999) กล่าวว่า การส่งเสริมสุขภาพเป็นการกระทำของบุคคลหรือกลุ่มเพื่อบ่มุ่เน้นให้เกิดความผาสุก และการมีสุขภาพดีในระดับสูง”^{๑๙}

กล่าวโดยสรุป การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน คือ เป็นกระบวนการในการปรับปรุงเพิ่มเติมประสิทธิภาพ เอกลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การผลิตของในชุมชน รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ประชาชนโดยให้คำปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติ ด้วยตัวของเขาเองจนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในอัตลักษณ์ทั้ง ๖ ประเภท คือ ๑) ทางชาติพันธุ์ ๒) การแต่งกาย ๓) การเชื่อถือ ๔) อาหารการกิน ๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ๖) ประเพณี ซึ่งต่อไปจะได้นำเสนอไปตามลำดับ

๒.๒.๑ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์

วันดี สันติวุฒิเมธี ได้อธิบายว่า กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เกิดขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่สลับซับซ้อนหลากหลายไม่หยุดนิ่งมาตั้งแต่อดีต สันนิษฐานกันว่ากลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ณ ช่วงเวลาเดียวกันมีการติดต่อสัมพันธ์ทั้งในเชิงซื้อขายแลกเปลี่ยนสิ่งของจนถึงการรบราฆ่าฟันกัน ความสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดการหยิบบ่มและผสมผสานปนเปทางวัฒนธรรมระหว่างกัน ดังนั้นเมื่อกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มต้องการรักษาความเป็นหนึ่งเดียวหรือความเป็นปึกแผ่นในพวกเดียวกัน กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์เพื่อสร้างความเหมือนในพวกเราและความต่างในพวกเขาจึงเกิดขึ้น ในกระบวนการนี้อาจมีทั้งการสร้างขึ้นมาใหม่อย่างสิ้นเชิงและการหยิบบ่มบางส่วนทางวัฒนธรรมคนอื่นมาทำให้เป็นของเรา อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นในยุคหนึ่งแต่เมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป อัตลักษณ์อาจใช้ไม่ได้ผลเนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มมีการปรับตัวและหยิบบ่มวัฒนธรรมระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้เมื่ออัตลักษณ์เก่ามีพลังน้อยลงอัตลักษณ์ใหม่จึงถูกสร้างขึ้นมาทดแทน อัตลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่ไม่แน่นอนตายตัวและไม่หยุดนิ่ง การสืบทอดและผลิตอัตลักษณ์ใหม่จึงเกิดขึ้นได้เสมอภายใต้กาลเวลา และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป^{๒๐}

^{๑๙}[ออนไลน์],แหล่งที่มา : <http://www.elearning.msu.ac.th/opencourse/0404202/AJ.../Content/Unit02.doc>, (๑๙ เมษายน ๒๕๕๘)

^{๒๐}วันดี สันติวุฒิเมธี, “กระบวนการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยใหญ่ชายแดนไทย-พม่า กรณีศึกษา หมู่บ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่”, (บัณฑิตวิทยาลัย :มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า ๒๑๙-๒๒๑.

๒.๒.๒ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย

การแต่งกายเป็นการแสดงออกทางด้านอัตลักษณ์และแสดงออกถึงกลุ่มชาติพันธุ์อย่างชัดเจน เช่น การแต่งกายที่แสดงออกถึงความเป็นคนไทยเชื้อสายมอญอย่างชัดเจนและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของบุคคลทั่วไปคือ การพาดสไบ ซึ่งจะมีทุกเพศและทุกวัย ทั้งนี้ในการพาดสไบนั้นมีอยู่ ๓ ลักษณะคือ

แบบที่ ๑ เป็นการห้อยพาดข้างเดียว จะไปทางซ้ายหรือขวาก็ได้ตามถนัด

แบบที่ ๒ เป็นการห้อยพาดไหล่ทั้งสองข้าง แล้วทิ้งชายไปด้านหลัง ซึ่งจะเป็นแบบสำหรับไปงานรื่นเริง หรือการเที่ยวเล่นแบบไม่เป็นทางการ

แบบที่ ๓ จะพาดไหล่ซ้ายไปทางด้านหลังแล้วอ้อมใต้รักแร้ขวา แล้วพาดขึ้นไปทบบนไหล่ซ้าย แบบที่เรียกว่าสไบเฉียง ซึ่งแบบนี้จะใช้ในงานพิธีการหรือการทำบุญอันเป็นการแสดงความสุภาพและความเคารพต่อพระภิกษุ ทั้งยังใช้ชายผ้าสไบเป็นผ້ารองเวลาราบพระอีกด้วย

นอกจากนี้ยังมีการนุ่งโสร่งของผู้ชายมอญที่เรียกว่า การนุ่งผ้าลอยชายกล่าวคือ การนุ่งผ้าแล้วจับจีบแบบการจีบนาง (ในการนุ่งผ้าตัวนาง) ส่วนการนุ่งโจงกระเบนนั้นจะเป็นในลักษณะงานพิธีที่เป็นทางการหรือเป็นการละเล่น และอัตลักษณ์อีกอย่างหนึ่งของผู้หญิงมอญคือการไว้ผมยาวแล้วเกล้าเป็นมวยคล้องไปด้านหลังโดยใช้ปิ่นปักไว้^{๒๑}

๒.๒.๓ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ

ชาวไทยเชื้อสายมอญจะมีความเชื่อหรือให้ความสำคัญต่อการนับถือผีเป็นอย่างมาก เพราะผีที่คนให้ความนับถือนั้นก็คือ ผีที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับตนเองกล่าวคือ ผีซึ่งเกิดจากปู่ย่าตายายของตนเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว หรือที่เรียกกันว่าผีบรรพบุรุษนั่นเอง การนับถือผีที่เราเห็นเป็นรูปธรรมก็คือ การที่บ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวมอญจะมีผ้าห่อผิ้อยู่ด้วย ซึ่งเป็นผืนผ้าที่ห่อข้างของเครื่องใช้ของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งชาวมอญให้ความเคารพดังเช่นมีชีวิตอยู่ และเปรียบเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลรักษาผู้คนที่อยู่อาศัยในบ้านนั้น และห้ามมิให้กระทำการใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดหรือดูหมิ่น ซึ่งคนมอญถือว่าเป็นการทำผิดผี ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องมีพิธีการขอขมาขอโทษต่อผีนั่น นอกจากนี้ยังถือว่าผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะสามารถให้คุณหรือให้โทษได้

^{๒๑} สุดใจ แก้วแวว, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านมอญ จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลปากเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, หน้า ๑๙-๒๑.

โดยอาจมีการบบานเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ หากสำเร็จตามความตั้งใจก็จะจัดพิธีรำผีให้เพื่อเป็นการบูชา^{๒๒}

๒.๒.๔ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านอาหารการกิน

สำหรับอาหารการกินของชาวไทยเชื้อสายมอญนั้นจะไม่แตกต่างจากชาวไทยมากนัก ชาวมอญจะกินอยู่ง่ายและจะใช้พืชผักที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาประกอบอาหาร เช่น กระเจี๊ยบ บอน ลักษณะการปรุงแต่งจะคล้าย ๆ กัน แต่จะมีแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดของแต่ละชุมชน อาหารที่เรียกได้ว่าเป็นอาหารมอญที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทย ซึ่งเป็นอาหารที่ที่ชาว มอญนิยมทำในงานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ เช่น ขนมนจีน ข้างแซ่ กาละแม เหล่านี้เป็นต้น^{๒๓}

๒.๒.๕ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

อิฐมอญ เป็นอิฐดินเผาซึ่งเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายซึ่งแต่ เดิมนั้นเป็นการผลิตขึ้นจากชาวไทยเชื้อสายมอญที่ชุมชนมอญสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นที่มาของคำที่เรียกกันว่า “อิฐมอญ” อิฐมอญนับเป็นวัสดุก่อสร้างซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่าง แพร่หลายมา ตั้งแต่อดีตกาล จนในปัจจุบันเริ่มมีอิฐแบบใหม่เข้ามาแทนที่มากขึ้น แต่อิฐมอญก็ยังคง รักษาเอกลักษณ์แต่เดิมไว้ และยังคงมีปรากฏให้เห็นอยู่เสมอมา^{๒๔}

นอกจากอิฐมอญนี้และยังมีเครื่องใช้อีกอย่างหนึ่งที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ ตุ่มที่คนไทยรู้จัก กันในนามตุ่มสามโคกและนับเป็นเครื่องใช้ที่มีต้นกำเนิดมาจากชาวมอญ ปัจจุบันมีอีกหลายชุมชนที่มี การผลิตและพัฒนาเป็นอาชีพ เช่น ศูนย์การเรียนรู้เรื่องปั้นดินเผาบ้านมอญที่ตำบลบ้านแก่ง อำเภอมือง จังหวัดนครสวรรค์ ได้มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแบบต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายจนเป็นที่ ยอมรับและรู้จักกันอย่างแพร่หลายทั้งในและต่างประเทศ^{๒๕}

^{๒๒} พิสนธ์ ปลัดสิงห์, คนมอญ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อาทิตย์, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

^{๒๓} จวน เครือวิชฌยาจารย์, ประเพณีมอญที่สำคัญ, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๘), หน้า ๒-๓.

^{๒๔} สุดใจ แก้วแวว, “การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านมอญ จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลปากเกร็ด อำเภopakเกร็ด จังหวัดนนทบุรี”, หน้า ๓๔-๓๕.

^{๒๕} เสรี ชาเหลา และคณะ, กลุ่มชาติพันธุ์ : วัฒนธรรม ประเพณี จังหวัดนครสวรรค์, (โปรแกรม พัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘.

๒.๒.๖ การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านประเพณี

สุภรณ์ โอเจริญ ได้กล่าวถึงประเพณีสงกรานต์ของชาวมอญไว้ว่า ประเพณีสำคัญของชาวมอญที่ยึดถือปฏิบัติมาถึงทุกวันนี้และบางส่วนได้เข้ามาปะปนอยู่ในวัฒนธรรมและประเพณีของไทย คือ ประเพณีสงกรานต์ซึ่งตรงกับกลางเดือนเมษายนของทุกปี ทั้งมอญและไทยโบราณถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ ชาวมอญยังคงรักษาประเพณีเก่า ๆ ในเทศกาลสงกรานต์ไว้ เช่นการแห่กแห่ปลาไปปล่อย การทำบุญด้วยข้าวสงกรานต์ (ข้าวแช่) ตลอดจนการเล่นสบ้า ประเพณีเหล่านี้เป็นที่นิยมและสนใจของคนไทยทั่วไป^{๒๖}

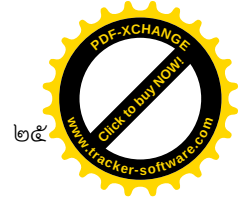
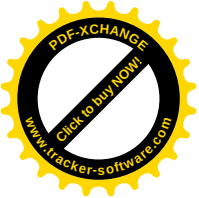
ในปัจจุบันนี้ได้มีการส่งเสริมอัตลักษณ์ทางการค้าของชุมชนของตนขึ้นมาหลายแห่ง เช่น วิสาหกิจชุมชน ที่มีวิธีการและสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ของแต่ละชุมชนนั้น ๆ หรือในแต่ละท้องถิ่นที่ได้นำภูมิปัญญาของบรรพบุรุษมาผสมผสานการกับศาสตร์สมัยใหม่ ทำให้เกิดวิธีการใหม่ที่ยังทรงคุณค่าและแสดงออกถึงบทบาทความเป็นตัวตนของชุมชนนั้น ๆ มีหลายชุมชนที่ได้มีการรื้อฟื้นถึงวัฒนธรรม ประเพณีที่ดั่งงามในอดีตที่ยังทรงคุณค่า เช่น ประเพณีแห่มังกรที่จังหวัดนครสวรรค์ ประเพณีแข่งขันเรือยาวที่จังหวัดพิจิตร และประเพณีจับข้อมือสาวที่ชุมชนบ้านเขาทอง อำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นต้น จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมก็เริ่มมีแนวโน้มเปลี่ยนไปโดยจะแสดงให้ดูในรูปแบบแผนที่รูปภาพได้

๒.๓ การส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนโดยใช้ประเพณีของสังคมไทย

ประเพณี คือความประพฤติของคนในส่วนรวมที่ถือกันเป็นระเบียบแบบแผนสืบต่อกันมาจนลงรูปเป็นแบบพิมพ์หรือแบบเดียวกัน ประเพณีเป็นเสมือนกฎข้อบังคับในการอยู่ร่วมกันของหมู่คณะ ประเพณีเป็นกฎข้อบังคับอย่างหนึ่งของสังคม บางอย่างก็ถือเคร่งครัดบางอย่างก็ไม่เคร่งครัด^{๒๗} ประเพณีมีส่วนเกี่ยวข้องกับสังคมไทยกันอย่างแยกไม่ได้ กล่าวโดยกว้าง ๆ คือประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว เป็นต้นว่า การทำขวัญ การทำบุญ การบวช การแต่งงาน การเกิดและการตาย นอกจากนี้ยังมีประเพณีอื่น ๆ ตามความนิยม อีกส่วนหนึ่งคือประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ได้แก่

^{๒๖} สุภรณ์ โอเจริญ, มอญในเมืองไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๑๗๐.

^{๒๗} วิชาการณ์ แสงมณี, ประเพณีและกฎหมาย, (สำนักพิมพ์เดือนสยาม, ๒๕๒๕), หน้า ๑.



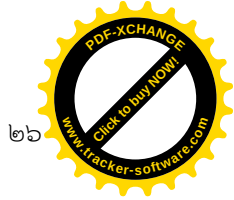
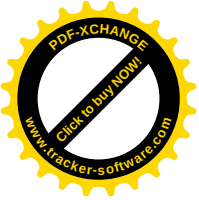
กาลสมัยที่สร้างขึ้นเป็นประเพณีเพื่อการทำบุญและงานรื่นเริงในเทศกาลต่าง ๆ เช่น เทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสารท วันลอยกระทง และวันสงกรานต์ เป็นต้น^{๒๘}

ในสังคมไทยมีการผสมผสานกันระหว่างกลุ่มชนหลากหลายเชื้อชาติมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในบริบทของสังคม ในการอยู่ร่วมกันจึงต้องมีกฎกติการ่วมกันเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีสุขจนกลายเป็นจารีตประเพณีที่งามของแต่ละชุมชน ซึ่งจะมีส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปขึ้นกับบริบททางสังคมของกลุ่มชนนั้น ๆ ประเพณีบางอย่างเป็นที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ที่ดึงดูดใจของสังคมไทยดังจะแสดงเป็นลำดับสืบต่อไป

๑) ประเพณีสงกรานต์

สงกรานต์เป็นคำภาษาสันสกฤต แปลว่า ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ซึ่งในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีใดราศีหนึ่งก็เรียกว่าสงกรานต์ จักรราศีคือวงกลมเป็นรูปไข่ในท้องฟ้า ซึ่งสมมติว่า เป็นทางที่ พระอาทิตย์ พระจันทร์ ดาวพระเคราะห์โคจรผ่านไป โคจรแปลว่าทางไปของโค แต่ในที่นี้ไม่ได้แปลว่าจั่ว แต่หมายถึงพระอาทิตย์ และใช้ได้ตลอดถึงพระจันทร์และดาวพระเคราะห์ด้วย จักรราศีแบ่งตามขวางออกเป็น ๑๒ ส่วนเท่ากันหรือเรียกว่า ๑๒ ราศี ซึ่งแต่ละราศีจะมีกลุ่มดาวอยู่ในนั้นเป็นเฉพาะของราศีหนึ่ง ๆ (แต่เดี๋ยวนี้เคลื่อนไปแล้ว) เหตุนี้ราศีจะแปลว่ากลุ่มดาวก็ได้ เพราะคำว่าราศีก็แปลว่า กอง หมู่ เช่น บุญราศี ก็แปลว่า กองบุญ กลุ่มดาวที่อยู่ในราศีหนึ่ง ๆ มีดวงดาวในกลุ่มหลายดวงเรียงรายกันเป็นรูปต่าง ๆ ไม่เหมือนกันและเขาสมมติรูปของกลุ่มดาวเหล่านี้ เช่น เป็นกลุ่มดาวแพะ กลุ่มดาวจั่ว และอื่น ๆ เป็นต้นจนครบ ๑๒ ราศี พระอาทิตย์เมื่อโคจรเข้าสู่ราศีใด และกว่าจะผ่านพ้นราศีนั้นไปสู่อีกราศีหนึ่ง ก็เป็นเวลาหนึ่งเดือนเมื่อผ่านไปครบ ๑๒ ราศีก็เป็นเวลาหนึ่งปีโดยประมาณราศีนั้นถ้าแบ่งตามมาตราวัดของจักรราศีก็เป็นราศีละ ๓๐ องศา รวมทั้งจักรราศีก็เป็น ๓๖๐ องศา กลุ่มดาวที่อยู่ในราศีหนึ่ง ๆ ไม่ใช่จะอยู่ในราศีที่ถูกแบ่งไว้โดยเด็ดขาด เพราะมีดวงดาวบางดวงในกลุ่มของราศีหนึ่งคาบเกี่ยวหรือเหลื่อมล้ำเข้าไปในราศีอื่นก็มี ด้วยเหตุนี้การแบ่งเดือนจึงมีจำนวนวันและเวลาไม่เท่ากันเสมอไป เราตั้งชื่อเดือนว่า เมษายน พฤษภาคม และอื่น ๆ จนถึง มีนาคม ก็ตั้งจากรูปกลุ่มดาวในจักรราศี เมษายน คือกลุ่มดาวแพะ พฤษภาคม คือกลุ่มดาวจั่ว คำว่าแพะ ในภาษาสันสกฤตเรียกว่าเมษ เอาคำว่า อายน ซึ่งแปลว่า การมาถึง เข้าไปต่อเชื่อมกัน ก็เป็นเมษายน คำว่า จั่ว ในภาษาสันสกฤตเรียกว่า พฤษภ เอาคำว่า อาคม ซึ่งแปลว่าการเข้ามาถึง เข้าไปต่อเชื่อมก็เป็นพฤษภาคม ที่เราแยกใช้คำเชื่อมต่อยาวว่า อายน บ้าง อาคม บ้างก็เพื่อแบ่งพวกเดือนที่มีจำนวน

^{๒๘}เบญจมาศ พลอิน, วรรณคดี ขนบประเพณีและศาสนา ฉบับที่ ๒๓๗, กรมการฝึกหัดครู, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๔), หน้า ๗.



วันเป็น ๓๐ วันบ้าง ๓๑ วันบ้าง ให้เป็นเครื่องสังเกตได้ง่าย ที่ว่าพระอาทิตย์โคจรหรือเคลื่อนไปในอวกาศนั้น เป็นเรื่องที่คนโบราณเห็นอย่างนั้น ถึงเดี๋ยวนี้เราก็เห็นว่าเป็นเช่นนั้น แต่ทางวิทยาศาสตร์บอกว่าโลกพิพทที่เรายู่นี้ต่างหากที่เคลื่อนย้ายไปรอบดวงอาทิตย์^{๒๙}

เมื่อพระอาทิตย์แรกย้ายราศีคือย้ายจากกลุ่มดาวหนึ่งไปยังกลุ่มดาวหนึ่ง เรียกเป็นคำของภาษาโหราว่า ยกไปสู่ หรือ ยกขึ้นสู่ ตัวอย่างเช่น “พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ ตั้งแต่วันอังคาร เดือน ๕ แรมหนึ่งค่ำ เวลาห้าค่ำ ๒๔ นาที แล้วยกไปสู่ราศีพฤษภ วันจันทร์เดือน ๗ แรม ๔ ค่ำ เวลา ๓ ยามกับ ๓๖ นาที” เป็นต้น วันและเวลาที่พระอาทิตย์เคลื่อนย้ายจากราศีหนึ่งและยกไปสู่อีกราศีหนึ่ง ท่านเรียกว่า “สงกรานต์เดือน” เพราะย้ายไปราศีละเดือน แต่ในวันและเวลาที่พระอาทิตย์ยกขึ้นสู่ราศีเมษ คือในเดือนเมษายน เขาเรียกเป็นพิเศษว่า มหาสงกรานต์ เพราะถือว่าเป็นวันและเวลาที่ตั้งต้นเป็นปีใหม่ โดยเหตุที่ประชาชนสนใจตั้งแต่วันขึ้นปีใหม่ เมื่อพูดว่าสงกรานต์ก็นึกถึงวันมหาสงกรานต์ ส่วนสงกรานต์ของเดือนอื่นไม่เข้าใจและสนใจ “คำว่าสงกรานต์” จึงหมายถึงมหาสงกรานต์เป็นเฉพาะ ที่โบราณถือเอาวันสงกรานต์หรือวสันตวิษุวัตเป็นวันขึ้นปีใหม่ เพราะประชาชนที่อยู่เหนือเขตร้อนของโลก ถือว่าเป็นระยะเวลาหรือเป็นฤดูกาลที่ดีที่สุดของเขา เพราะเมื่อย่างเข้าฤดูนี้ เขารู้สึกยินดีปรีดาเหมือนมีชีวิตได้เกิดใหม่ เหตุด้วยฤดูหนาวของเขาได้ผ่านพ้นไปแล้ว แผ่นดินที่มีอากาศหนาวกว่าเราเมื่อถึงฤดูหนาวก็หนาวจริง ๆ ต้นไม้ต้นหญ้าก็หยุดงอกออกดอกและใบก็ร่วงกันไปหมด สัตว์บางชนิดหาอาหารได้ยาก จึงต้องหยุดพักหากิน อย่างที่เราเรียกว่าจำศีล เช่น กบจำศีล ที่บางแห่งเมื่อถึงฤดูหนาวก็มีหิมะปลุกคลุมไปทั่วทำให้อากาศมืดคลุ้มไม่เห็นดวงเดือนดวงตะวัน หนาวเฉียบ ดูประดุจหนึ่งว่าธรรมชาติกำลังจะตาย คนและสัตว์ที่มีกำลังต้านทานน้อย หรือมีเครื่องป้องกันให้ความอบอุ่นไม่เพียงพอ ก็มักจะตัวแข็งตายเพราะทนความหนาวไม่ไหว ครั้นสิ้นฤดูหนาวแล้ว อากาศคลายความหนาวและแจ่มใสขึ้นโดยลำดับ ต้นไม้ก็ผลิดอกออกช่อและแตกใบใหม่เขียวช่อมุ้งสัตว์ นก และแมลงผึ้งก็กลับมาหากินใหม่ ดูประดุจหนึ่งว่าธรรมชาติกลับฟื้นมีชีวิตอีกครั้ง การเล่นนกขัตฤกษ์สงกรานต์ในฤดูวสันต์ของอินเดีย พอดีมาเหมาะสมเข้ากับความเป็นอยู่ของเราในส่วนรวม ซึ่งมีอาชีพส่วนใหญ่ทางกสิกรรม ในระยะตอนนี้งำลังว่างเว้นจากการทำไร่ไถนา จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่แล้วเล่นสนุกกัน เรียกว่าเล่นนกขัตฤกษ์สงกรานต์ สืบประเพณีมาเหมือนกันหมดทั้งประเทศไทย ประเทศพม่า ประเทศเขมร และประเทศลาว หลวงพระบาง เพราะได้มาจากประเทศอินเดียที่เดียวกันจึงอาจกล่าวได้ว่า ประชาชาติในประเทศเหล่านี้มีประเพณีเกี่ยวกับสงกรานต์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม อันเป็นลักษณะพิเศษเฉพาะชาติ

^{๒๙} เสฐียรโกเศศ, เทศกาลสงกรานต์, โรงพิมพ์บริษัท เอเซียเพรส จำกัด, (ม.ป.ป.), หน้า ๒๗.

เฉพาะท้องถิ่นตามเงื่อนไขแวดล้อม^{๓๐} โดยปกติจะมีอีกพิธีการหนึ่งที่มีความสืบเนื่องเชื่อมโยงกันกับ ประเพณีสงกรานต์คือ “ประเพณีตรุษ”

“ตรุษ” แปลว่า ตัด หรือ ขาด ซึ่งหมายความว่าตัดปีเก่าที่ล่วงมาแล้วนั้นให้ขาดไป หรือขาดจากปีเก่าแล้ว

พิธีวัน “ตรุษ” เดิมทีเป็นพิธีของชาวอินเดียฝ่ายใต้ กล่าวคือ เมื่อพวกทมิฬได้เข้ามา ครอบครองและมีอำนาจอยู่ในเมืองลังกาแล้ว พวกทมิฬก็ได้นำเอาพิธี “ตรุษ” ซึ่งเป็นลัทธิในศาสนา ของพวกตนเข้ามาเผยแพร่ และจึงกลายเป็นประเพณีของชาวเมืองลังกาไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้พิธี ตรุษ มีปรากฏขึ้นในทวีปลังกาตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา ในกาลต่อมาพวกชาวลังกาที่ได้นับถือ พระพุทธศาสนาได้มีอำนาจขึ้นในทวีปลังกา จึงได้คิดแก้ไขตัดแปลงพิธี “ตรุษ” ซึ่งเป็นพิธีเดิมของ พวกทมิฬนั้น มาเป็นพิธีทำบุญในพระพุทธศาสนาขึ้น คือ เมื่อถึงวัน “ตรุษ” ของปีหนึ่ง ๆ ได้มา บรรจบแล้ว พวกชาวลังกาที่นับถือพระพุทธศาสนาได้พากันจัดเครื่องสักการบูชาพระรัตนตรัย และ ได้จัดเหมือนกันอย่างที่มีงานนักขัตฤกษ์ใหญ่ คือได้นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ถึง ๓ วัน คือ ในวันแรม ๑๔ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ ของเดือน ๔ และในวันขึ้น ๑ ค่ำของเดือน ๕ เพื่อให้ เป็นสิริมงคลแก่บ้านเมือง ที่พวกตนได้อาศัยอยู่และเพื่อให้พวกของตนมีความสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล ในเนื้อความของคำสวดนั้นเป็นภาษาลังกาทั้งหมด พิธีตรุษนี้จึงได้มีปรากฏอยู่ในทวีปลังกาตลอดมา เป็นมาช้านาน จนได้เข้ามาสู่ประเทศไทยของเราในลำดับต่อมา ชาวไทยเราก็ได้รับแบบแผนพิธีวัน “ตรุษ” มาจากชาวลังกา เพราะพระพุทธศาสนาซึ่งได้เข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกนั้น ก็มาจาก ลังกาทวีป ส่วนพิธีวัน “ตรุษ” นี้ชาวไทยเราจะได้แบบแผนมาจากชาวลังกาอย่างไรนั้น สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพท่านได้ทรงวินิจฉัยไว้ว่า อาจเป็นด้วยเหตุผล ๓ ประการด้วยกัน คือ

ประการที่ ๑ อาจได้หนังสือเป็นตำรา ซึ่งหนังสือนั้นเป็นภาษาสิงห์ และจารึกลงใบ ลานด้วยอักษรสิงห์ แล้วแปลออกมาเป็นภาษาไทย

ประการที่ ๒ อาจมีพระเถระชาวลังกา ซึ่งเป็นผู้ชำนาญในการพิธีตรุษนี้ได้เข้ามา เมืองไทย แล้วมาบอกเล่าหรือสอนให้ทำพิธีตรุษกันขึ้น

ประการที่ ๓ อาจมีพระสงฆ์ไทยเรา ได้ไปพบเห็นชาวลังกาได้ทำพิธีตรุษนี้ และมี โอกาสได้ศึกษาการทำพิธีตรุษจนมีความสามารถทำได้ แล้วก็ได้นำเอาตำรานั้นเข้าสู่เมืองไทย

ในเหตุผลทั้ง ๓ ประการนี้ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงวินิจฉัยอีกว่าใน ประการที่ ๓ นั้น คือ ประการที่พระสงฆ์ไทยเราไปได้รับความรู้ และได้นำตำราพิธีทำตรุษมาจาก

^{๓๐} เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน), เทศกาลสงกรานต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : องค์การการค้าสุภา, ๒๕๒๘), หน้า ๔.

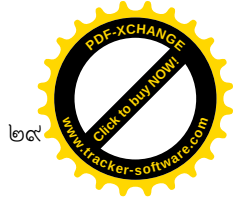
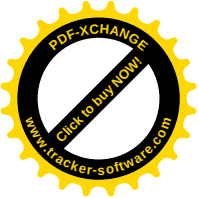
เมืองลังกานั้น น่าจะถูกต้องกว่าประการอื่นเพราะว่าได้มีเรื่องในพงศาวดารประกอบไว้เป็นหลักฐาน ฉะนั้นจึงเป็นอันได้ใจความว่าการทำบุญในวันตรุษนั้น เป็นการทำให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาทำมาก่อนได้ประกอบขึ้น เมื่อพิธีทำบุญวันตรุษนี้ได้เข้ามาปรากฏในประเทศไทยแล้วครั้งเมื่อสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น ก็ได้ปรากฏว่าให้มีพิธีทำบุญวันตรุษนี้ จะเห็นได้ตามที่นางนพมาศผู้เป็นสนมเอกของพระร่วงเจ้าครั้งกรุงสุโขทัย ได้กล่าวไว้ในหนังสือชื่อนพมาศ ซึ่งมีข้อความเกี่ยวข้องกับพิธีตรุษนี้ว่า ครั้นเดือน ๔ ถึงกาลพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ โลกสมมติเรียก “ตรุษ”^{๓๑}

“สงกรานต์” เป็นวันที่ชาวไทยเรากลั่นมาแต่โบราณว่าเป็นวันขึ้นปีใหม่ ซึ่งมีอยู่ ๓ วันด้วยกัน คือ ๑. วันที่พระอาทิตย์โคจรขึ้นสู่ราศีเมษ ๒. วันเนา ๓. วันเถลิงศก ใน ๓ วันนี้น่าจะอยู่ในระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔-๑๕ ของเดือนเมษายนของแทบทุกๆ ปี วันที่ ๑๓ เป็นวันมหาสงกรานต์ เรื่องราวของสงกรานต์นี้ได้มีปรากฏเป็นศิลาจารึกอยู่ที่วัดพระเชตุพนฯ (วัดโพธิ์ท่าเตียน) ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์^{๓๒}

แปลก สนธิรักษ์ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเทศกาลสงกรานต์ว่า กำหนดวันสงกรานต์นั้นมีความสอดคล้องกับข้อความจารึกวัดเชตุพนฯ ได้กล่าวไว้ ดังต่อไปนี้ เมื่อต้นภัทรกัลป์มีเศรษฐีคนหนึ่งมั่งมีทรัพย์สินมากแต่ไม่มีบุตร บ้านอยู่ใกล้กับโรงสุรานั้นมีบุตร ๒ คน ผิวพรรณดุด่างทอง วันหนึ่งนักเลงสุราเข้าไปในบ้านเศรษฐี แล้วคำเศรษฐีด้วยถ้อยคำหยาบคายต่าง ๆ เศรษฐีได้ฟังจึงถามว่า พวกเจ้ามาพูดหยาบคายดูหมิ่นเราผู้เป็นเศรษฐีเพราะเหตุอันใด พวกนักเลงสุราจึงตอบว่า ท่านมีสมบัติมากมายแต่ไม่มีบุตร เมื่อท่านตายไปสมบัติก็จะอันตรธานไปหมด หาประโยชน์อันใดมิได้เพราะขาดทายาทผู้ปกครอง ข้าพเจ้ามีบุตรถึง ๒ คน และมีรูปร่างงดงามเสียด้วย ข้าพเจ้าจึงดีกว่าท่านเศรษฐี ครั้นได้ฟังก็เห็นจริงด้วยจึงมีความละอายต่อนักเลงสุรายิ่งนัก จึงนึกใคร่อยากได้บุตรบ้างจึงทำการบรวงสรวงพระอาทิตย์และพระจันทร์ ตั้งจิตอธิษฐานเพื่อขอให้บุตรอยู่ถึง ๓ ปี ก็ยังมีได้บุตรสมดังปรารถนา เมื่อขอมีบุตรจากพระอาทิตย์และพระจันทร์มิได้ดังปรารถนาแล้ว อยู่มาวันหนึ่งถึงฤดูคิมหันต์ จิตรมาส (เดือน ๕) โลกสมมุติว่า เป็นวันสงกรานต์ คือพระอาทิตย์ยกจากราศีมีนประเวศสู่ราศีเมษ คนทั้งหลายพากันเล่นน้ำขุดฤกษ์เป็นการรื่นเริงขึ้นปีใหม่ทั่วชมพูทวีป ขณะนั้นเศรษฐีจึงพาบริวารไปที่ต้นไทรริมฝั่งแม่น้ำซึ่งมีนกอาศัยอยู่ ได้เอาข้าวสารล่าน้ำ ๗ ครั้ง แล้วหุงบูชาพระไตรทังห้าประโคมเครื่องบรรเลง ตั้งจิตอธิษฐานขอบุตรต่อเทพดาซึ่งสถิตอาศัยอยู่ที่ต้นไทรนั้น เทพดาที่ต้นพระไทรมีความกรุณา จึงเหาะขึ้นไปเฝ้าพระอินทร์เพื่อทูลขอบุตรให้แก่เศรษฐีนั้น พระอินทร์จึงให้ธรรมบาลเทพบุตรลงมากลือปฐิสนธิในครรภ์ของภริยาเศรษฐี

^{๓๑} สุรพันธ์ พ่วงภักดี, ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครูฯ, หน้า ๓๖๖-๓๖๗.

^{๓๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๗๔.



เมื่อคลอดแล้วได้มีชื่อว่า “ธรรมบาลกุมาร” เศรษฐีได้ปลูกปราสาท ๗ ชั้นให้เป็นที่อยู่ของกุมารอยู่ไกล ๆ กับต้นพระไทรริมฝั่งแม่น้ำนั้น ครั้นกุมารเจริญเติบโตขึ้นก็รู้ภาษานก แล้วเรียนจบไตรเพทเมื่ออายุได้ ๗ ขวบ และได้เป็นอาจารย์บอกมงคลการต่าง ๆ แก่มนุษย์ชาวชมพูทวีปทั้งปวง ซึ่งขณะนั้นโลกทั้งหลายนับถือท้าวมหาพรหม และกบิลพรหมองค์หนึ่งได้แสดงมงคลการแก่มนุษย์ทั้งหลาย เมื่อกบิลพรหมได้ทราบว่ธรรมบาลกุมารเป็นผู้บอกพิธีการมงคลต่าง ๆ แก่มนุษย์เช่นนั้น จึงได้ลงมาถามปัญหาต่อธรรมบาลกุมาร ๓ ข้อ ในปัญหาทั้งสามข้อนั้นมีใจความดังนี้^{๓๓}

เวลาเช้า ราศีอยู่ที่ไหน

เวลาเที่ยง ราศีอยู่ที่ไหน

เวลาเย็น ราศีอยู่ที่ไหน

เมื่อถามปัญหาทั้ง ๓ ข้อนี้แล้วจึงตรัสกับธรรมบาลกุมาร และให้สัญญาว่าถ้าท่านธรรมบาลแก้ปัญหานี้ได้ถูกต้องแล้ว ท้าวกบิลพรหมก็จะตัดศีรษะของตนออกบูชา การแก้ปัญหานี้ถ้าธรรมบาลกุมารแก้ไม่ได้ก็จะตัดศีรษะของธรรมบาลกุมารเสีย ธรรมบาลกุมารจึงขอผลัดต่อกบิลพรหมไป ๗ วัน กบิลพรหมก็กลับไปยังพรหมโลก ฝ่ายธรรมบาลกุมารพิจารณาปัญหานี้ล่วงหน้าไปได้ ๖ วันแล้วยังไม่เห็นอุบายที่จะตอบปัญหาได้ จึงคิดว่าพรุ่งนี้แล้วสินห่อเราต้องตายด้วยอาญาของท้าวกบิลพรหม เราหาต้องการไม่ จำจะหนีไปซุกซ่อนตนเสียดีกว่า คิดแล้วลงจากปราสาทเที่ยวไปนอนที่ต้นตาล ๒ ต้นซึ่งมีนกอินทรี ๒ ตนผัวเมียทำรังอยู่บนต้นตาลนั้น ขณะที่ธรรมบาลกุมารนอนอยู่ใต้ต้นตาลนั้นได้ยินเสียงนกอินทรีถามผัวว่า พรุ่งนี้เราจะไปหาอาหารที่ไหน นกอินทรีตัวผู้ตอบว่า พรุ่งนี้ครบ ๗ วันที่ท้าวกบิลพรหมถามปัญหาแก่ธรรมบาลกุมาร แต่ธรรมบาลกุมารแก้ไม่ได้ ท้าวกบิลพรหมจะตัดศีรษะเสียตามสัญญา เราทั้ง ๒ จะได้กินเนื้อมนุษย์ คือธรรมบาลกุมารเป็นอาหาร นกอินทรีตัวเมียถามว่าท่านรู้ปัญหาหรือ ? ผู้ผัวตอบว่ารู้แล้วก็เล่าให้นางนกอินทรีฟังตั้งแต่ต้นจนปลายว่า

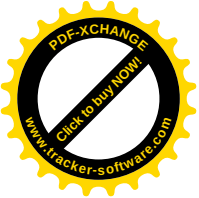
เวลาเช้าราศีอยู่ที่หน้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างหน้า

เวลาเที่ยงราศีอยู่ที่อก คนทั้งหลายจึงเอาน้ำและแป้งกระแจะจันทร์ลูบไล้ที่อก

เวลาเย็นราศีอยู่ที่เท้า คนทั้งหลายจึงเอาน้ำล้างเท้า

ธรรมบาลกุมารนอนอยู่ใต้ต้นไม้ได้ยินเสียงสนทนาของทั้งสองก็จำได้ จึงมีความโสมนัสปีติยินดีเป็นอันมาก แล้วจึงกลับมาสู่ปราสาทของตน ครั้นถึงวาระเป็นคำรบ ๗ ตามสัญญา ท้าวกบิลพรหมก็ลงมาถามปัญหาทั้ง ๓ ข้อตามที่นัดหมายกันไว้ ธรรมบาลกุมารก็วิสัชนาแก้ปัญหทั้ง ๓ ข้อตามที่ได้ฟังมาจากนกอินทรีนั้น ท้าวกบิลพรหมยอมรับว่าถูกต้องและยอมแพ้แก่ธรรมบาลกุมาร

^{๓๓} แปลก สนธิรักษ์, เทศกาลสงกรานต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำครุสภา),



จำต้องตัดศีรษะของตนบูชาตามที่สัญญาไว้ แต่ก่อนที่จะตัดศีรษะได้เรียกธิดาทั้ง ๗ อันเป็นบาทบริจาริกาของพระอินทร์ คือ

๑. นางทงษะเทวี
๒. นางรากษเทวี
๓. นางโคราคเทวี
๔. นางกิริณีเทวี
๕. นางมณฑาเทวี
๖. นางกิมิทาเทวี
๗. นางมโหธรเทวี

อันโลกสมมุติว่าเป็นองค์มหาสงกรานต์ กับทั้งทวยเทพมาพร้อมกัน แล้วจึงบอกเรื่องราวให้ทราบและตรัสว่า พระเศียรของเรานี้ถ้าตั้งไว้บนดินก็จะเกิดไฟไหม้ไปทั่วโลกธาตุ ถ้าจะโยนขึ้นไปบนอากาศฝนก็จะแล้ง เจ้าทั้ง ๗ จงเอาพานมารองรับเศียรของบิดาไว้เถิด ครั้นแล้วท้าวกบิลพรหมก็ตัดพระเศียรแก่พระศอส่งให้นางทงษะเทวีธิดาองค์ใหญ่ ในขณะที่โลกธาตุก็เกิดโกลาหลอลเวงยิ่งนัก เมื่อนางทงษะ มหาสงกรานต์เอาพานรองรับเศียรของท้าวกบิลพรหมแล้วก็ให้ทักษิณาวรรตเวียนรอบเขาพระเมรุราช ๖๐ นาทีแล้ว จึงเชิญเข้าประดิษฐานไว้ในมณฑป ณ ถ้ำคันธธุลีเขาไกรลาศ กระทำบูชาด้วยเครื่องทิพย์ต่าง ๆ พระวิษณุกรรมเทพบุตรก็นิรมิตโลงแก้วอันแล้วไปด้วยแก้ว ๗ ประการ ชื่อ “ภควดี” ให้เทพธิดาและนางฟ้าแล้วเทพธิดาทั้งหลายก็นำมาซึ่งเถาธนูมาตรงล้างน้ำในสระอโนดาต ๗ ครั้ง แล้วแจกกันสังเวททั่ว ๆ พระองค์ ครั้นได้วาระกำหนดครบ ๓๖๕ วัน โลกสมมุติว่าปีหนึ่งเป็นวันสงกรานต์เทพธิดาทั้ง ๗ ก็ทรงเทพพาหนะต่าง ๆ ผลัดเปลี่ยนเวียนกันมาเชิญพระเศียรกบิลพรหมออกแห่ พร้อมด้วยเทพบรรษัทแสนโกฏิ ประทักษิณเวียนรอบเขาพระสุเมรุราชบรรษัท ทุก ๆ ปีแล้วกลับไปยังเทวโลก เมื่อถึงวันสงกรานต์ คนไทยสมัยก่อนสนใจที่จะรู้ชื่อนางสงกรานต์ พาหนะทรง กำหนดวันมหาสงกรานต์ เพราะคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ คำทำนายต่าง ๆ เป็นการเตรียมพร้อมในการที่จะต้องเผชิญกับภาวะต่าง ๆ เกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ ผลิตผลและการทำมาหากินทั่วไปดังได้กล่าวมาแล้วว่าธิดาท้าวกบิลพรหมมีอยู่ด้วยกัน ๗ นาง ถ้าปีใดนางสงกรานต์ตรงกับอะไรใน ๗ วัน นางทั้ง ๗ ก็ผลัดเปลี่ยนเวียนกันมารับเศียรของบิดาตนเพื่อไม่ให้ตกสู่แผ่นดิน เพราะจะเกิดฝนแล้งไฟไหม้โลก นางทั้ง ๗ มีชื่อต่าง ๆ กันและแต่งกายก็แตกต่างกันออกไป ประกอบกับอาวุธถือก็แตกต่างกันด้วย ดังนี้

วันอาทิตย์ นางสงกรานต์ชื่อ ทูษะ ทัดดอกทับทิมเครื่องประดับปัทมราช (แก้วทับทิม)
 ภัทราหารอุทุมพร (ผลมะเดื่อ) อาวุธขวากจักร ซ้ายสังข์ พาหนะครุฑ

วันจันทร์ นางสงกรานต์ชื่อ โคราคะ ทัดดอกปีบ เครื่องประดับมุกดา
 ภัทราหารเตละ (น้ำมัน) อาวุธขวาวพระขรรค์ ซ้ายไม้เท้า พาหนะพยัคฆ์ (เสือ)

วันอังคาร นางสงกรานต์ชื่อ รากษก ทัดดอกบัวหลวง เครื่องประดับแก้วโมรา
 ภัทราหารโลหิต (เลือด) อาวุธขวาดรีศูล (หลาว ๓ ง่าม) ซ้ายธนู พาหนะวราหะ (หมู)

วันพุธ นางสงกรานต์ชื่อ มณฑา ทัดดอกจำปา เครื่องประดับไพฑูรย์ ภัทราหาร
 นมเนย อาวุธขวาวเข็ม ซ้ายไม้เท้า พาหนะคัทรภา (ลา)

วันพฤหัสบดี นางสงกรานต์ชื่อ กิริณี ทัดดอกมณฑา เครื่องประดับมรกต
 ภัทราหารถั่งหา อาวุธขวาวขอ ซ้ายปืน พาหนะ (ช้าง)

วันศุกร์ นางสงกรานต์ชื่อ กิทิมา ทัดดอกจกกลนี เครื่องประดับบุษราคัม
 ภัทราหาร กล้วยน้ำ อาวุธขวาวพระขัน ซ้ายพิณ พาหนะมเหสี (ควาย)

วันเสาร์ นางสงกรานต์ชื่อ มโหธร ทัดดอกสามหาว เครื่องประดับนิลรัตน์
 ภัทราหารเนื้อทราย อาวุธขวากจักร ซ้ายตรี พาหนะมยุรา (นกยูง)^{๓๔}

สงกรานต์ เป็นเทศกาลแห่งความสุขสนุกสนานรื่นเริงเป็นที่เจริญใจต่อผู้พบเห็นหรือ
 ร่วมงาน ภายในเทศกาลงานสงกรานต์ยังได้สอดแทรกวิถีชีวิตความเชื่อและประเพณีที่ดั่งามกันไว้
 อย่างลงตัว เช่น การทำบุญตักบาตร ก่อพระเจดีย์ทราย การปล่อยนกปล่อยปลา การบังสุกุลอัฐิ
 การรดน้ำดำหัว การสรงน้ำพระ การแห่นางแมวการเล่นสาดน้ำ และการละเล่นรื่นเริงในวัน
 สงกรานต์ เป็นต้น สงกรานต์ไม่ได้มีเฉพาะในชนชาติไทยเท่านั้นแม้ว่าในกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ
 ก็มีประเพณีนี้เช่นกัน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญ จะเห็นได้ว่าในประเพณีสงกรานต์นี้มีหลักพุทธ
 ธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ ความกตัญญูกตเวที ความเคารพนบถนอบผู้ใหญ่ ความสามัคคีในหมู่
 คณะ และธรรมอันเป็นเห็นให้ระลึกรู้ถึงกัน คือสาราณียธรรม เป็นต้น

๒) ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา

“พรรษา” แปลว่า ฝน “เข้าพรรษา” หมายถึง การที่พระภิกษุสงฆ์ต้องอยู่ประจำวัด
 ณ วัดใดวัดหนึ่งตลอดฤดูฝน ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาล พระภิกษุมีหน้าที่จะต้องจาริกโปรดสัตว์
 และเผยแผ่ธรรมะกับประชาชนในที่ต่าง ๆ เมื่อถึงหน้าฝนการสัญจรไปมาลำบากและอาจเหยียบย่ำ

^{๓๔} พระยาอนุนามราชธน, วัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กองวัฒนธรรม กรมศาสนา
 กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๐๐), หน้า ๑๗.

ข้าวก้าวของชานาได้ “พระพุทธร่องค์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุหยุดพักการเดินทางในระหว่าง ฤดูฝน ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ รวมเป็นเวลา ๓ เดือน เว้นแต่มีธุระจำเป็นจริง ๆ ซึ่งไม่สามารถเดินทางไปกลับในวันเดียวได้ ก็ทรงอนุญาตให้ไปแรมคืนได้แต่คราวหนึ่งไม่เกิน ๗ คืน เรียกว่า สัตตาคะ” หากเกินกำหนดนี้ถือว่าไม่ได้รับประโยชน์แห่งการจำพรรษา จัดว่า พรรษาขาด^{๓๕}

ประเพณีที่นิยมอย่างหนึ่งของชาวพุทธ เมื่อใกล้ถึงวันเข้าพรรษา คือการถวายเป็นผ้าอาบน้ำฝนและจุดปัจจัยแด่พระภิกษุสามเณร ผ้าอาบน้ำฝนนั้นมีขนาดกำหนดตามที่พระพุทธร่องค์ทรงอนุญาต คือ กว้าง ๑ ศอก ๑ คืบ ๔ นิ้ว ๑ กระเบียด กับ ๒ อนุกระเบียด ยาว ๔ ศอก ๓ กระเบียด ทำยาวหรือกว้างกว่านี้ไม่ได้เป็นโทษแก่ภิกษุ เวลาที่จะถวายเป็นผ้าอาบน้ำฝนมีพุทธบัญญัติไว้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๗ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ เป็นเวลาก่อนเข้าพรรษา ๑ เดือน จะถวายเป็นวันใดวันหนึ่งระหว่างนี้ก็ได้นี้ แต่นิยมปฏิบัติถวายกันในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๘ ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน เนื่องจากเป็นวันธรรมสวนะและเป็นวันอาสาฬหบูชา ปกติในวันนี้พุทธศาสนิกชนไปทำบุญที่วัดกันอยู่แล้ว จึงถือโอกาสถวายผ้าอาบน้ำฝน

ยังมีอีกประเพณีหนึ่งของพุทธศาสนิกชน คือการถวายเทียนพรรษาหรือเทียนจำนำพรรษาซึ่งเคยทำมาแต่ครั้งกรุงสุโขทัย โดยเชิญเทียนพรรษาเข้าตั้งในอุโบสถวิหารจุดตามบูชาพระรัตนตรัยสิ้นสามเดือนทุก ๆ อารามราษฎร์ เทียนพรรษายังเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธี เรียกว่าพระราชพิธีพระราชกุศลเข้าพรรษา ก่อนถึงวันเข้าพรรษา พระมหากษัตริย์ทรงประกอบพระราชพิธีหล่อและเจิมเทียนพรรษา และพระราชทานไปตามจุดเป็นพุทธบูชาตามพระอารามหลวงต่าง ๆ ทั้งในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด สำหรับประชาชนพุทธศาสนิกชนทั้งหลายก็จะร่วมกันหล่อเทียนสำหรับให้พระภิกษุจุด เป็นการกุศลทานอย่างหนึ่ง เพราะมีความเชื่อกันว่าในการให้ทานด้วยแสงสว่าง จะมีอานิสงส์เพิ่มพูนปัญญาหุดาสว่างไสว ตามชนบทการหล่อเทียนพรรษาจะทำกันอย่างเอิกเกริกสนุกสนานเมื่อหล่อเสร็จแล้วจะมีการแห่แหรอบพระอุโบสถ ๓ รอบ แล้วนำไปจุดบูชาพระตลอดระยะเวลา ๓ เดือน บางแห่งก็มีการประกวดการตกแต่ง มีการแห่แหรอบเมืองด้วยริ้วขบวนที่สวยงาม ในวันนั้นจะมีการร่วมทำบุญตักบาตรถวายพระภิกษุเป็นการบำเพ็ญกุศลร่วมกันของหมู่บ้านนั้น ๆ^{๓๖}

^{๓๕} ศิลปวัฒนธรรมไทย เล่ม ๓, (กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องในโอกาสสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ๒๐๐ ปี, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔๖.

^{๓๖} ชุติพร-สุชีราภรณ์, ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย, (กรุงเทพมหานคร : ทิพย์วิสุทธิ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๒.

ในวันเข้าพรรษานี้ นอกจากพระสงฆ์จะอธิษฐานเข้าพรรษาแล้ว พุทธศาสนิกชนบางกลุ่ม จะอธิษฐานใจ เว้นสิ่งที่ควรเว้น บำเพ็ญสิ่งที่ควรบำเพ็ญ เช่น บางคนงดดื่มเหล้าในระหว่าง ๓ เดือนนี้ ซึ่งเป็นอานิสงส์แห่งการเข้าพรรษา^{๓๗}

จะเห็นได้ว่าในประเพณีเข้าพรรษานี้มีหลักพุทธธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด คือ ความกตัญญูตเวที การถวายทาน ความสามัคคีในหมู่คณะ เป็นต้น

๓) ประเพณีออกพรรษาดักบาตรเทโว

วันออกพรรษา เป็นชื่อที่ชาวบ้านเราทั่ว ๆ ไปชอบเรียกกัน^{๓๘} คือวันสิ้นสุดระยะเวลาการจำพรรษา หรือออกจากการอยู่ประจำที่ในฤดูฝน ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ วันออกพรรษานี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันมหาปวารณา” คำว่า “ปวารณา” แปลว่า “อนุญาต” หรือ “ยอมให้” คือเป็นวันที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุสงฆ์ด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ในข้อที่ผิดพลั้งพลาดล่วงเกินระหว่างที่จำพรรษาอยู่ด้วยกัน

ในวันออกพรรษานี้ กิจที่ชาวบ้านมักจะกระทำก็คือ การบำเพ็ญกุศล เช่น ทำบุญตักบาตร จัดดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระที่วัดและฟังพระธรรมเทศนา ของที่ชาวบ้านนิยมนำไปใส่บาตรในวันนี้ก็คือ ข้าวต้มมัด และข้าวต้มลูกโยน และการร่วมกุศลกรรมการ “ตักบาตรเทโว” คำว่า “เทโว” ย่อมาจาก “เทโวโรหน” แปลว่า การเสด็จลงจากเทวโลก การตักบาตรเทโวจึงเป็นวันที่พระพุทธองค์เสด็จจากการโปรดพุทธมารดาในเทวโลก^{๓๙} พิธีนี้นิยมจัดกันในวันออกพรรษา บางวัดอาจจัดกันเพียงธรรมดาแต่บางวัดอาจจัดกันใหญ่โตอัญเชิญประพุทธรูปประดิษฐานในบุษบกซึ่งตั้งอยู่บนลากล้อเลื่อนไปช้า ๆ พระภิกษุสงฆ์ สามเณร ถือบาตรเดินตามเพื่อให้ทายกทายิกาที่ยืนนั่งเป็นแถวได้ใส่บาตร^{๔๐} โดยส่วนใหญ่ทุกวัดจะจัดงานเหมือนกันจะแตกต่างกันบ้างก็เพียงสถานที่ที่สมมุติว่าเป็น “สวรรค์ชั้นดาวดึงส์” ที่ขบวนพระภิกษุจะเดินลงมาเท่านั้น ที่วัดสะแกกรังหรือวัดสังกัสคีรี ในจังหวัดอุทัยธานี ซึ่งตั้งอยู่บนเชิงเขาพิธิตักบาตรเทโวในวันนี้บรรดาพระภิกษุจะพากัน

^{๓๗} เบญจมาล แพรทอง, ความรู้เรื่องพระราชพิธี ประเพณีและพิธีกรรม, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘๑-๒๘๒.

^{๓๘} สุรพันธ์ พ่วงภักดี, ประเพณีไทยฉบับพระมหาราชครูฯ, หน้า ๔๐๒.

^{๓๙} ชุติพร-สุชีราภรณ์, ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย, หน้า ๑๐๓.

^{๔๐} สุภักดิ์ อนุกุล, วันสำคัญของไทย, (กรุงเทพมหานคร : อักษราพิพัฒน์, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๖.

เดินขบวนลงมาจากบนเชิงเขาตามชั้นบันไดดูเหลือองร่มงามตาจับใจ โดยมีพุทธศาสนิกชนจะพากันใส่บาตรตามเชิงบันไดเรื่อยมาจนถึงพื้นล่าง^{๔๑}

จะเห็นได้ว่าในประเพณีออกพรรษานี้มีการบำเพ็ญกุศลถวายทาน ถวายเทียนพรรษา และการทำบุญอุทิศหลักพุทธธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ ความกตัญญูกตเวที การถวายทาน และการแสดงความเคารพ เป็นต้น

๔) ประเพณีสารท

“สารท” หมายถึง ฤดู เป็นการทำบุญกลางปีของไทย ตรงกับวันสิ้นเดือน ๑๐ หรือวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นช่วงที่พืชพันธุ์ธัญชาติ และผลไม้กำลังให้ผล เขาจึงถือเป็นเทศกาลแห่งความรื่นเริงยินดี^{๔๒}

อีกอย่างหนึ่งเขาทำเพื่อเซ่นบรรพบุรุษ คือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่ล่วงลับไปแล้วมาอยู่ในชั้นหลังของผู้ที่เคยนับถือศาสนาพราหมณ์แล้วกลับมานับถือพุทธศาสนา เมื่อถึงคราวที่เคยทำบุญตามฤดูกาลให้แก่พราหมณ์ก็จัดทำถวายพระสงฆ์เหมือนที่เคยทำแก่พราหมณ์ ถือว่าการทำบุญด้วยของแรกจะได้ผลานิสงส์อย่างยิ่ง และเมื่อทำบุญแล้วมักจะกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว การทำพิธีอุทิศให้แก่ผู้ตายไปแล้วของชาวฮินดูเรียกว่า “ศราทธ” เสียงเหมือนกับคำว่า “สารท” ในภาษาไทยซึ่งเป็นชื่อฤดู ของที่ทำในช่วงเทศกาลสารทถวายพระสงฆ์นี้เรียกว่า “กระยาสารท” แปลว่า “อาหารที่ทำในฤดูสารท” กระยาสารทนี้คงเนื่องมาจากข้าวมธุปายาส ซึ่งเป็นอาหารของชาวฮินดู เมื่อชาวบ้านทำบุญตักบาตรในวันสารทด้วยข้าวและกระยาสารทเสร็จแล้วจะกรวดน้ำอุทิศให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ถือกันว่าถ้าไม่ได้ทำบุญตักบาตรกระยาสารทผิูปู่ตายายที่ตายไปจะได้รับความเดือดร้อน อด ๆ อยาก ๆ เพราะลูกหลานไม่ได้ทำบุญไปให้^{๔๓}

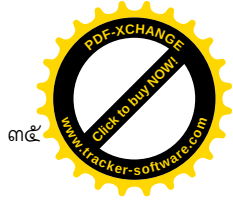
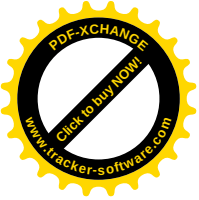
พิธีสารท เป็นพระราชพิธีหนึ่งที่ทำกันมาแต่ครั้งสุโขทัย ครั้งนั้นเรียกว่า “พิธีภัทรบท” ปรากฏในตำหรับทำวศรจุฬาลักษณ์ อาหารที่ทำในพิธีสารท คือข้าวทิพย์ สิ่งที่ใช้กวนมี ถั่ว งา สาคุ ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ข้าวเม่า มันเทศ กระจับ แห้ว ข้าวสาร ลูกบัว เมล็ดกล่ำ น้านมโคน้ำผึ้ง น้ำอ้อย มะพร้าวแก่ มะพร้าวอ่อน ชะเอม เอามากวนให้เข้ากัน ใช้สาวพรหมจารีเป็นผู้กวน มีพระสงฆ์สวดมนต์ หลังจากเลี้ยงพระแล้วแจกข้าวทิพย์คนละเล็กคนละน้อย^{๔๔}

^{๔๑} ชุติพร-สุชีราภรณ์, ขนบธรรมเนียมและประเพณีไทย, หน้า ๑๐๔.

^{๔๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๖.

^{๔๓} เบญจมาล แพรทอง, ความรู้เรื่องพระราชพิธี ประเพณีและพิธีกรรม, หน้า ๑๘๗-๑๘๘.

^{๔๔} รศ.สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, หน้า ๒๕-๒๖.



แปลก สนธิรักษ์ มีแนวคิดวาฬีสารทไทยเป็นพิธีที่ทาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว และทาเพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ตัวเองเมื่อตนมีอายุล่วงมาถึงปี ตลอดจนทาขึ้นเพื่อประสานสามัคคีในหมู่เพื่อนบ้าน เพื่อความเจริญงอกงามทั้งแก่ตัว และหมู่คณะตลอดถึงประเทศชาติอีกด้วย^{๕๕}

ปรีชา นุ่นสุข กล่าวถึง ที่มาของประเพณีทำบุญเดือนสิบไว้ว่า ประเพณีสารทเดือนสิบ สันนิษฐานว่าเป็นประเพณีที่รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอินเดีย เหมือนกับประเพณีอื่นอีกหลายประเพณี ประเพณีสารทเดือนสิบเป็นประเพณีที่วิวัฒนาการมาจากประเพณีเปตพลีของศาสนาพราหมณ์กล่าวคือในศาสนาพราหมณ์มีประเพณีอยู่ประเพณีหนึ่ง เรียกว่า เปตพลี เป็นประเพณีที่จัดขึ้นเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย ประเพณีนี้ปฏิบัติต่อเนื่องกันมาในอินเดียก่อนสมัยพุทธกาล คำว่า “เปต” เป็นภาษาบาลี แปลว่า ผู้ละไปแล้ว ตรงกับคำว่า “เปรต” ในภาษาสันสกฤต ว่าผู้ไปก่อนหมายความถึงบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วของใคร ๆ ทุกคนถ้าเป็นคนดีพยายามซึ่งเป็นเจ้าแห่งความตายจะนำวิญญาณไปสู่แดนอันเป็นบรมสุขไม่มาเกิดอีก แดนนี้อาจจะอยู่ทิศใดแดนเดียวกับยมโลกตามความเชื่ออันเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สุดของพราหมณ์ซึ่งมีปรากฏในพระเวทอันเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ ต่อมาพราหมณ์ได้เกิดความเชื่อขึ้นใหม่คือความเชื่อเกี่ยวกับนรก ดังนั้นชาวอินเดียจึงเกรงว่าบรรพบุรุษที่ตายไปอาจจะไปตกนรกก็ได้หากคนไม่ช่วย วิธีการช่วยไม่ให้ตกนรกก็คือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้เรียกว่า “พิธีสารท” ซึ่งกำหนดวิธีการทำบุญไว้หลายวิธีหากลูกหลานญาติมิตรไม่ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษที่ตายไปเป็นเปรตจะได้รับความอดอยากมาก ดังนั้นการทำบุญทั้งปวงที่ทาเพื่ออุทิศผลไปให้แก่ผู้ล่วงไปแล้ว ซึ่งเรียกว่าทำบุญทักษิณานุประทานหรือเปตพลีนั้น ล้วนเป็นความเชื่อที่มีเค้ามาจากเรื่องเปรตของพราหมณ์ทั้งสิ้น^{๕๖}

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แสดงเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้ผีบรรพบุรุษไว้ว่า “เหล่าชนผู้นุเคราะห์ ย่อมถวายอาหารและน้ำดื่มที่สะอาดประณีต เหมาะแก่พระสงฆ์ตามกาลอุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อย่างนี้ว่าขอทานนี้จึงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของเราขอญาติทั้งหลายจงเป็นสุขเกิดส่วนญาติที่เกิดเป็นเปรตเหล่านั้น พากันมาประชุมพร้อมกัน ณ ที่ให้ทานนั้นย่อมอนุโมทนาในอาหารและน้ำดื่มเป็นอันมากโดยเคารพว่าเพราะเหตุแห่งญาติเหล่าใด พวกเราจึงได้สุขสมบัติเช่นนี้ ขอญาติเหล่านั้นของพวกเราจงมีอายุยืน อนึ่งการบูชา

^{๕๕}แปลก สนธิรักษ์, **พิธีกรรมและลัทธิประเพณี**, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔), หน้า ๘๓.

^{๕๖}ปรีชา นุ่นสุข, **สารทเดือนสิบมรดกทักษิณ**, อนุสาร อ.ส.ท, ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน ๒๕๒๓), หน้า ๕๔-๕๕.

ญาติผู้เป็นทายาก็ได้ทำแก่พวกเราแล้วและทายาก็ไม่ไร้ผล”^{๔๗} ในเบตวิสัยนั้นไม่มีกิกรรม (การทำไร่นา) ไม่มีโครักขกรรม (การเลี้ยงวัวไถ่ขาย) ไม่มีพาณิชย์กรรม (การค้าขาย) เช่นนั้นการแลกเปลี่ยนซื้อขายด้วยเงินก็ไม่มี ผู้ที่ตายไปเกิดเป็นเปรตในเบตวิสัยนั้นดำรงชีพด้วยผลทานที่พวกญาติอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้ น้ำฝนที่ตกลงมาในที่ดอนย่อมไหลไปสู่ที่ลุ่มฉนใด ทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้ย่อมสำเร็จผลแน่นอนแก่พวกเปรตฉนนนั้นเหมือนกันห้วงน้ำที่เต็มย่อมยังสมุทรสาครให้เต็มเปี่ยมฉนใดทานที่ทายกอุทิศให้จากมนุษยโลกนี้ ย่อมสำเร็จแก่เปรตทั้งหลายฉนนนั้นเหมือนกัน^{๔๘}

จะเห็นได้ว่าในประเพณีสารทนี้เป็นการบำเพ็ญบุญให้กับบรรพบุรุษมีหลักพุทธธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ ความกตัญญูตเวที การถวายทาน เป็นต้น

๕) ประเพณีลอยกระทง

พิธีลอยกระทงเดิมเรียกว่า “พระราชพิธีจองเปรียงชักโคมลอยโคม” เป็นพิธีของพราหมณ์ เพื่อบูชาพระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม เมื่อคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาจึงรับพิธีชักโคมเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุพระจุฬามณี ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ลอยโคมบูชาพระพุทธบาท ณ หาดทรายแม่ น้ำนมมทานที หรือแม่น้ำเนรพุททา ในปัจจุบันของประเทศอินเดียส่วนการลอยกระทงตามสายแม่น้ำ นางนพมาศ หรือท้าวศรีจุฬาลักษณ์ พระสนมเอกของพระเจ้าอรุณมหาราชหรือพระร่วง เป็นผู้คิดประดิษฐ์ทำกระทงเป็นรูปดอกบัวแทนการลอยโคมถวายแด่พระร่วงเพื่อทรงลอยกระทงสักการะรอยพระพุทธบาทที่แม่น้ำนมมทานที เมื่อประพาสลำนน้ำ^{๔๙}ในคืนเพ็ญเดือน ๑๒ อีกทั้งได้แต่งลำนสำหรับขับร้องถวาย ซึ่งพระร่วงให้ถือเป็นประเพณีปฏิบัติตั้งแต่นั้นมาจนสมัยกรุงศรีอยุธยา และสมัยรัตนโกสินทร์^{๕๐}

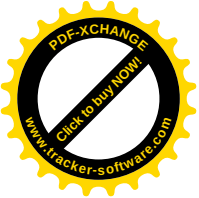
จุดเด่นของพิธีกรรมการลอยกระทงเป็นนักขัตฤกษ์รื่นเริงของคนทั่วไป เมื่อเป็นพิธีหลวงเรียก “พระราชพิธีจองเปรียง ลดชุดลอยโคมส่งน้ำ” ต่อมาเรียก “ลอยพระประทีป” พิธีนี้มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏหลักฐานอยู่ในหนังสือตำรับท้าวศรีจุฬาลักษณ์ และได้กระทำต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยาตลอดจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พิธีลอยกระทงเดิมทำกันในวันเพ็ญเดือน ๑๑ และวันเพ็ญเดือน ๑๒ ปัจจุบันพิธีลอยกระทงเฉพาะวันเพ็ญเดือน ๑๒ พิธีลอยกระทง สันนิษฐาน

^{๔๗} ชุ.ช.อ. (ไทย) ๒๕/๖/๑๖.

^{๔๘} ชุ.ช. (ไทย) ๒๕/๓-๘/๑๕-๑๖.

^{๔๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๗๕๔/๓๖๑.

^{๕๐} คณะกรรมการศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, วัฒนธรรมการลอยกระทงภาคใต้, (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ๒๕๕๐), หน้า ๓.



ว่าได้รับมาจากอินเดีย ตามลัทธิพราหมณ์เชื่อว่าลอยกระทงเพื่อบูชาแม่น้ำคงคาอันศักดิ์สิทธิ์ของอินเดียและลอยเพื่อบูชาพระผู้เป็นเจ้าในศาสนาพระนารายณ์ ซึ่งบรรทมสินธุ์อยู่กลางเกษียรสมุทร อีกประการหนึ่งศาสนาพุทธเชื่อว่า การลอยกระทงเป็นการทำพิธีเพื่อต้อนรับพระพุทธเจ้าในวันเสด็จจากเทวโลกสู่โลกมนุษย์ ภายหลังจากทรงเทศนาโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บ้างก็เชื่อว่าเพื่อบูชาพระบรมสารีริกธาตุที่บรรจุไว้ในพระจุฬามณีพระเจดีย์บนสวรรค์ บ้างก็ว่าเพื่อบูชารอยพระพุทธบาทที่ทรงประทับไว้ ณ หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำนัมมahanทีในแคว้นทักขิณาบถ ของประเทศอินเดีย (ปัจจุบันเรียกว่าแม่น้ำนเรศวร) บางท่านก็ว่า ลอยกระทงเพื่อขอบคุณพระแม่คงคาที่ให้เราได้อาศัยน้ำกินน้ำใช้ และขอภัยพระแม่คงคาที่ทิ้งสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ ลงในน้ำ เมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๑๒ ประชาชนจะจัดทำกระทงเป็นรูปต่าง ๆ ด้วยใบตอง หรือกาบใบต้นพลับพลึงหรือวัสดุอื่น ๆ ประดับตกแต่งกระทงให้สวยงามด้วยดอกไม้สดในกระทงจะปักธูปเทียน บางทีก็ใส่สตางค์ หรือหมากพลูลงไปด้วย สมัยก่อนในพิธีลอยกระทงมีการเล่นสักวาเล่นเพลงเรือและมีแสดงมหรสพประกอบงานมีการประกวดนางนพมาศ ประกวดกระทง และร่วมกันลอยกระทง โดยการจุดธูปเทียนกล่าวอธิษฐานตามที่ใจปรารถนา และปล่อยกระทงให้ลอยไปตามแม่น้ำ^{๕๑}

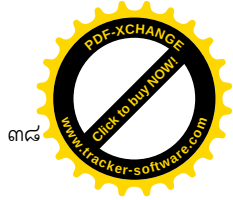
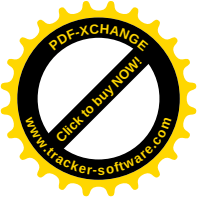
ประเพณีลอยกระทง หรือ การลอยโคม นั้น มีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นซึ่งได้กำหนดกันขึ้นมา แต่อย่างไรก็ตามประเพณีการลอยกระทง มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงได้ประดิษฐานรอยพระพุทธบาทให้พุทธบริษัทได้ทำการสักการบูชา เพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธองค์ และเพื่อแสดงความกตัญญูต่อแม่น้ำลำคลองส่วนอีกประเด็นหนึ่งซึ่งเกิดจากการประกอบประเพณีลอยกระทง คือพุทธบริษัทนั้นได้สร้างกุศล ผลบุญดีแก่จิตใจเพื่อกำจัดกิเลสทั้งหลายให้หมดไป ซึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของการสร้างบารมีเพื่อจะได้พ้นจากความทุกข์^{๕๒}

จะเห็นได้ว่าในประเพณีลอยนี้จะเป็นการแสดงความรื่นเริงเป็นส่วนใหญ่ แต่ได้สอดแทรกหลักพุทธธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ ความกตัญญูตเวที และการแสดงความเคารพ เป็นต้น

จากการศึกษาจารีตประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ในสังคมไทยที่งามของแต่ละชุมชน ซึ่งจะมีส่วนที่คล้ายคลึงและแตกต่างกันไปขึ้นกับบริบททางสังคมของกลุ่มชนนั้น ๆ พบว่าประเพณีบางอย่างเป็นที่โดดเด่นเป็นอัตลักษณ์ที่ดึงดูดใจของสังคมไทยมักเป็นการแสดงความรื่นเริงเป็นส่วนใหญ่หลังจากการทำงาน หรือวันสำคัญทางพุทธศาสนาแล้วมักจะสอดแทรกหลักพุทธธรรมโดยมีความผสมผสาน

^{๕๑} อมรา พงศ์สาพิชญ์, วัฒนธรรมศาสนาและชาติพันธุ์วิเคราะห์สังคมไทยตามแนวมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๗๕.

^{๕๒} รศ.สมปราชญ์ อัมมะพันธ์, ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย, หน้า ๒๖.



กลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกันโดยแนบแน่น หลักพุทธธรรมที่ปรากฏให้เห็นเด่นชัดคือ ความกตัญญู กตเวที ความเคารพนบถนอบผู้ใหญ่ ความสามัคคีในหมู่คณะ และธรรมอันเป็นเห็นให้ระลึกรู้ถึงกัน คือสาราณียธรรม การถวายทาน การยกย่องให้เกียรติกัน

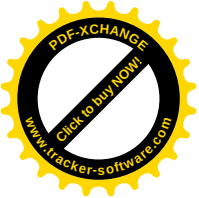
๒.๔ การส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชนเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี จังหวัดนครสวรรค์

อัตลักษณ์ที่สำคัญของคนไทยประการหนึ่ง คือ การยอมรับและรับรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเป็นส่วนประกอบในสังคมไทย พัฒนาระบบการสร้างสรรคสังคม ทำให้ภูมิปัญญาและองค์ความรู้ที่เกิดที่เกิตการสั่งสมจากหลากหลายทางชาติพันธุ์จนกลายเป็น มรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติสามารถอยู่กันอย่างสงบสุขไม่มีการ แบ่งแยกและกีดกันภายในสังคม หนึ่งในชนชาติที่อยู่คู่สังคมไทยมานาน เป็นเจ้าของอารยธรรม เก่าแก่ชนชาติหนึ่งของโลก ผู้ที่ธำรงรักษาวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าและส่งผ่านตกทอดแก่ชนชาติต่าง ๆ รวมทั้งเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทย นั่นคือ “ชนชาติมอญ”^{๕๓} กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญที่อาศัยอยู่ใน จังหวัดนครสวรรค์นี้มีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อที่คล้ายคลึงกับชนชาติอื่น ๆ ปัจจุบัน กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญที่อาศัยอยู่ในจังหวัดนครสวรรค์อาศัยอยู่กันอย่างกระจัดกระจายตามอำเภอ ต่าง ๆ เช่น ตำบลเขทอง อำเภอพยุหะคีรี, ตำบลบ้านแก่ง อำเภอเมืองนครสวรรค์ และตำบล ตะเคียนเลื่อน อำเภอโกรกพระ และมีประเพณีที่สำคัญ ๆ ที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญร่วมกันอนุรักษ์ และมีการจัดประเพณีขึ้นตามโอกาสและเวลาที่เหมาะสม

กลุ่มชาติพันธุ์ไทยมอญเป็นชนชาติหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่เป็นกลุ่มกระจัดกระจายอยู่ในประเทศ พม่าและไทย กลุ่มชาติพันธุ์มอญเรียกตัวเองว่า “มอญ” (MON) พม่าเรียกชนชาติมอญว่า “ตะเลง” (TALAING) ไทยเรียกชนชาติมอญว่ามอญหรือตะเลง ในสมัยโบราณชาวตะวันตก เรียกชนชาติมอญว่า “เพกวน” (PAGUAN) ซึ่งในปัจจุบันชื่อนี้เลิกใช้ไปแล้ว อีกชื่อหนึ่งที่เป็นที่รู้จัก กันดี คือ “รามัญ (RAMAN)”^{๕๔} มอญตั้งหลักแหล่งอยู่ณพม่าตอนล่างตามบริเวณฝั่งตะวันออกของ แม่น้ำอิรวดี ที่เมืองสะเทิม ทวันเท ทะละ และหงสาวดี เป็นที่ยอมรับกันว่ามอญเป็นชนชาติที่รัก ความสงบ และสร้างสมอารยธรรมความเจริญต่าง ๆ ไว้มากมาย ทั้งด้านวัฒนธรรม ศาสนาและการค้า

^{๕๓} จดหมายเหตุชาวไทยเชื้อสายมอญฯ ชมรมเยาชนมอญ , พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๔.

^{๕๔} สุภรณ์ โอเจริญ, ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุง ศรีอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น, ปริญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๙) หน้า ๑๐.



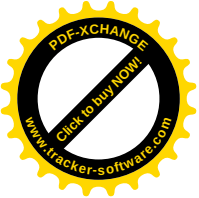
มอญมิได้เตรียมตัวเพื่อการสงคราม อาณาจักรมอญจึงพ่ายแพ้และตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่า ในปี พ.ศ. ๑๖๐๐ จะเห็นได้ว่าอาณาจักรมอญที่อยู่ในพม่ามีอายุยืนยาวนานกว่าประเทศไทย ต่อมา มอญสามารถรวบรวมกำลังและประกาศอิสรภาพในปี พ.ศ. ๒๒๘๓ โดยการนำของสมิงทอ พุทธเกษ ฌ เมืองหงสาวดี ในขณะที่พม่าทำสงครามกับพวกอ๋อและไทย แต่การรวบรวมตัวของมอญ ครั้งสุดท้ายก็อยู่ได้ไม่นานเพราะพระเจ้าอลองพญาของพม่าได้ยกทัพลงมาปราบมอญจนถึงหงสาวดี และได้มอญไว้ในอำนาจโดยเด็ดขาดในปี พ.ศ. ๒๓๐๐ อันเป็นเหตุให้มอญถูกรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งของ อาณาจักรพม่าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยไม่มีโอกาสฟื้นตัวอีกจนกระทั่งในปัจจุบัน^{๕๕}

การเข้ามาตั้งหลักแหล่งในประเทศไทยนั้น นับได้ว่าชาวมอญเข้ามาอยู่ในฐานะเป็นที่ ต้องการของพระมหากษัตริย์ไทยทุกพระองค์ เกือบทุกครั้งที่ครอบครัwmอญอพยพเข้าสู่ประเทศไทย พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้มีคนไปรับครอบครัวมอญ พระราชทานที่ตั้งบ้านเรือนและทำกิน พระราชทานข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็น ทั้งยังโปรดเกล้าฯ ให้มีหัวหน้าผู้ดูแลแล้วกล่าวเป็นคนเชื้อชาติ มอญด้วยกันอีกด้วย ที่อยู่ของชาวมอญส่วนใหญ่จะอยู่ริมแม่น้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางตอนเหนือ ของกรุงเทพฯ และตามลำน้ำแม่กลอง มอญที่อพยพมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา^{๕๖} นั้นจะตั้งบ้านเรือนอยู่ ตามชานเมืองพระนคร และบริเวณติดต่อจังหวัดนนทบุรี มาถึงสมัยกรุงธนบุรีก็โปรดเกล้าฯ ให้มอญที่ เข้ามาครั้งไปอยู่ที่ปากเกร็ด แขวงเมืองนนทบุรีและที่สามโคกแขวงเมืองปทุมธานี^{๕๗} และบริเวณสอง ฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ตั้งแต่อำเภอบ้านโป่ง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี รวมทั้งในจังหวัด กาญจนบุรี^{๕๘} นอกจากนี้เรายังพบชาวมอญที่อยู่กันอย่างหนาแน่นในอีกหลาย ๆ จังหวัด เช่น ตาม ลำน้ำมหาชัย จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งชาวมอญที่อยู่ที่นี่นั้นเริ่มต้นด้วยการมาเป็นคนชุดคลองที่จังหวัด อุทัยธานีและลพบุรีซึ่งเป็นทางผ่านของการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยจากประเทศพม่า นอกจากนี้ยัง

^{๕๕} พชรินทร์ ม่วงงาม, การดำรงเอกราชทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาหมู่บ้านศาลาแดง เหนือ จังหวัดปทุมธานี, *ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗) หน้า ๒๔.

^{๕๖} ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย, *ชื่อบ้าน นามเมือง*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๗๗-๗๘.

^{๕๗} สุภรณ์ โอเจริญ, *ชาวมอญในประเทศไทย : วิเคราะห์ฐานะและบทบาทในสังคมไทยตั้งแต่สมัยกรุง ศรีอยุธยาตอนกลางถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น*, หน้า ๗๔-๑๑๒.



พบชาวมอญอยู่ในจังหวัดธนบุรี สมุทรสงคราม เพชรบุรี นครปฐม พระนครศรีอยุธยา ฉะเชิงเทรา สุพรรณบุรี นครราชสีมา ปราจีนบุรี และนครสวรรค์^{๕๘}

ในจังหวัดนครสวรรค์พบว่ามียุทธศาสตร์การจัดกระจายและเหลือเฟือเพียงร่องรอย ประเพณีและวัฒนธรรมของมอญเท่านั้น ได้แก่ อำเภอพยุหะคีรี อำเภอเมือง และอำเภอโกรกพระ เมืองพยุหะคีรี เป็นเมืองที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อรัชกาลที่ ๔ เดิมเรียกว่า “บ้านพยุแดน” อยู่ในแขวง จังหวัดนครสวรรค์ เป็นที่มีแร่เหล็กมากแต่โบราณเอาแร่ที่บ้านพยุแดนนี้มาถลุงเป็น “เหล็กหางกุ้ง” เรียกเช่นนั้นเพราะเหล็กที่ถลุงแล้วคล้ายกับกุ้งข้างตอนหาง ไซ้ทำเป็นเครื่องเหล็กสำหรับทำการต่าง ๆ ในสมัยก่อนนั้นเหล็ก “เหล็กเทศ” คือ เหล็กต่างประเทศที่เข้ามาขายถูกกว่าเหล็กถลุงในเมืองไทย ที่บ้านพยุแดนจึงเป็นที่ผู้คนอยู่มากมาแต่เดิมและมีเหตุอีกอย่างหนึ่งด้วยระยะทางแต่เมือง มโนรมย์ไปถึงเมืองนครสวรรค์ห่างกันมากนัก ประสงค์จะให้มียี่ของเรือขึ้นล่อง หรือราชการ คือ เรือที่ส่งฟันเรือไฟ เป็นต้น และเรือราษฎรที่ไปมาค้าขายจึงตั้งเมืองพยุหะคีรีขึ้น อำเภอพยุหะคีรี จัดตั้งเป็นอำเภอเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๖ ตำบลพยุหะคีรี อำเภอพยุหะคีรี จังหวัด นครสวรรค์ อำเภอพยุหะคีรีมีตำนานที่เป็นเรื่องเล่าขานหลายตำนาน ดังคำบอกเล่าต่อไปนี้ “เรื่อง เล่าจากนาย สุรินทร์ เรื่องฤทธิ์ เล่าว่า ที่เชิงเขามีถ้ำใหญ่อยู่ถ้ำหนึ่ง ถ้ำนี้ยาวสุดปลายน้ำจระดิม แม่น้ำเจ้าพระยา สมัยที่ยาย (ของผู้เล่า) ยังเป็นเด็กถ้ำยังมีอยู่แต่เดี๋ยวนี้ถูกปิดเสียแล้วมีเรื่องเล่า ต่อมาว่าครั้งกระโน้น ถ้ำนี้ที่เก็บสมบัติของกษัตริย์โบราณ เช่น เพชรนิลจินดาแก้วแหวนเงินทอง แต่ไม่มีผู้ใดได้พบเห็นบ่อยนัก เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้มีบุญเท่านั้นจะได้เห็น คนที่หิยบวช” เป็นสมบัติ ส่วนตัวก็ไม่ได้เพราะมีวัวตัวใหญ่เฝ้าอยู่ตัวนี้เล่ากันว่ามียูปร่างใหญ่โต มีลักษณะสง่างาม สีแดง กลาง ศีรษะมีสีขาวต่าง ชาวบ้านเรียกว่า “วัวแด่น” เรียกกันไปเรียกกันมาเลยเพี้ยนไปเป็น “หัวแด่น” ปัจจุบันคือ “หมู่บ้านหัวแด่น” “เป็นที่ตั้งที่ว่าการอำเภอพยุหะคีรี”^{๕๙}

สันนิษฐานว่า “พยุหะคีรี” เดิมเรียกว่า “หัวแด่น” หรือ “พยุหะแด่น” ทั้งสองคำนี้ เพี้ยนมาจากคำว่า “หัวแด่น” หรือ “พยุหะแด่น” เพราะที่นั่นเป็นเขตระหว่างเมืองใหญ่สองเมือง คือเมืองพระบาง (นครสวรรค์) และเมืองนครสวรรค์ (สวรรคบุรี) เมื่อกองทัพเมืองพระบางยกลง มาทางใต้ก็พักที่นั่น และกองทัพเมืองนครสวรรค์ขึ้นไปทางเหนือก็พักที่นั่น พยุหะคีรีจึงเป็นที่พักทัพ

^{๕๘} สุจิตลักษณ์ ดิมดุง และคณะ, มอญ : บทบาทด้านสังคม วัฒนธรรม ความเป็นมาและความเปลี่ยนแปลงในรอบ ๒๐๐ ปีกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๑๑.

^{๕๙} วิเชียร เกษประทุม, เพลงพื้นบ้านจากพยุหะคีรี นครสวรรค์, ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, (๒๕๓๖), หน้า ๑๐๒.

จึงเรียกว่าพยุหะแด่น และเป็นเขตแดนต่อแดนของทั้งสองเมืองจึงเรียกว่าหัวแดนของเมื่อ นานเข้าก็เรียกเพี้ยนเป็น “หัวแดน” อีกทางหนึ่งที่มาของคำนี้ได้แก่นิยายปรัมปราเล่าสืบต่อกันมาช้านานว่าที่เขาแก้ว (บริเวณวัดแก้วในปัจจุบัน) มีถ้ำใหญ่มากท้ายของถ้ำนี้ไปโผล่ที่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา คือยาวประมาณ ๑ กิโลเมตร ถ้ำนี้เป็นที่เก็บเพชรนิลจินดา และเครื่องใช้ต่าง ๆ ภาชนะสิ่งของนานาชนิดหนึ่งเป็นของโบราณของกษัตริย์หรือเจ้าเมืององค์ใดไม่ปรากฏแน่ชัด สิ่งของเหล่านี้มีเทวดาองค์หนึ่งเป็นผู้เฝ้ารักษา พอถึงวันดีคืนดีเทวดาท่านนั้นก็แสดงให้คนอื่นเห็นเป็นวิวิธใหญ่ สีแดง หน้าแด่น ชาวบ้านเรียกว่า “วัวแด่น” หรือ “งัวแด่น” คำว่า “หัวแด่น” จึงสันนิษฐานว่าน่าจะมาจากคำว่าวัวแด่นนั่นเอง อำเภอพยุหะคีรี มีชื่อประกอบด้วยคำบาลี สันสกฤตสองพยางค์ คือ “พยุหะ” กับ “คีรี” ซึ่งคำว่า พยุหะ แปลว่า ขบวนกองทัพ และคำว่า คีรี แปลว่า ภูเขา คำว่า พยุหะคีรี จึงหมายถึงกองทัพภูเขา หมายถึงภูเขามากมายนั่นเอง เพราะฝั่งซ้ายของแม่น้ำเจ้าพระยาตอนเหนือเต็มไปด้วยภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนกัน มีลักษณะคล้ายกองทัพที่เคลื่อนไหวไปมารบ หน้าที่ใดหนึ่งได้ทุกครั้ง ภูเขาน้อยใหญ่เป็นขุนพลนำทัพอยู่เบื้องหน้า ติดตามด้วยภูเขาสลับซับซ้อนกันได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของอำเภอพยุหะคีรีอยู่จนทุกวันนี้

ตำบลเขาทองตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวอำเภอพยุหะคีรี และอยู่ทางทิศใต้ของตัวจังหวัดนครสวรรค์ มีทางคมนาคม ติดต่อกับทางอำเภอและทางจังหวัดได้สะดวกมากทั้งทางรถยนต์และทางรถไฟ มีระยะทางห่างจากอำเภอและจังหวัดประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ตำบลเขาทองมีเนื้อที่ประมาณ ๗๔ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๕๒,๖๗๓.๗๕ ไร่ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงเหมาะแก่การทำนา ทำไร่ เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น ครุฑเรือน จำนวน ๒,๗๔๑ ครุฑเรือน ประชากรชาย ๓,๕๗๙ คน หญิง ๓,๘๘๓ คน รวม ๗,๔๖๒ คน แบ่งการปกครองออกเป็นทั้งหมด ๑๒ หมู่บ้าน^{๖๐}

มีเรื่องเล่าหลายเรื่องเกี่ยวกับที่เป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านเขาทอง เช่น เรื่องที่ ๑ ทางตอนใต้ของที่ตั้งตำบลเขาทองมีเนินเขาเตี้ยอยู่ลูกหนึ่ง (บริเวณหมู่ ๑๐) ในบริเวณดังกล่าวมีหินและดินเป็นสีแดง สีเหลืองทอง หมู่บ้านนี้เรียกชื่อเองว่า “บ้านเขาป่าบัวทอง” ต่อมาภาษาได้ผิดเพี้ยนไปซึ่งชาวบ้านมักเรียกว่า “บ้านเขาป่าปะทอง” และต่อมาเรียกมาเป็น “บ้านเขาทอง” ปัจจุบันเนินเขาลูกนี้เป็นที่ตั้งของวัดเขาทองโตพุทธาราม^{๖๑} เรื่องที่ ๒ อธิการพระประเสริฐ อภินนโท เล่าถึงบ้านเขาทองว่า หมู่บ้านเขาทองที่เดิมนั้น ภูเขาซึ่งมีดินเป็นสีแดงคล้ายทองชาวบ้านจึงเรียกชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านเขาทอง” และ เรื่องที่ ๓ นายสมหวัง ดอนดี เล่าว่าในสมัยก่อนมีวัดแห่งหนึ่ง

^{๖๐} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ข้อมูลทั่วไป, (ม.ป.ป.), หน้า ๑.

^{๖๑} ประเทือง เหมียนเตย, การวิเคราะห์สังคม และวัฒนธรรมชาวบ้าน ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี, (๒๕๓๙), หน้า ๓.

เรียกว่าวัดเขาทอง มีภูเขาหลายลูกบริเวณเหล่านี้ นั้นเรียกว่าหมู่บ้านลับแล วันดีคืนดีได้มีทองผุดขึ้นมาจากยอดเขาผู้คนก็แตกตื่นพากันไปดูแล้วสร้างวัดขึ้น เรียกว่า วัดเขาทอง สันนิษฐานว่าการเรียกตามชื่อของสถานที่ที่เป็นจุดศูนย์กลางของบ้าน ซึ่งวัดเขาทองเป็นวัดเดียวที่ชาวบ้านไปทำบุญและมีที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางของหมู่บ้าน ชาวตำบลเขาทองเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ ที่น่าศึกษาภูมิหลังความเป็นมาเป็นอย่างยิ่ง ด้วยเหตุผลหลายประการ เช่น ความเป็นอยู่ ประเพณี ท้องถิ่น ภาษาพูดที่ถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวไม่เหมือนใคร เป็นต้น ตำบลเขาทองเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่มาก ประชากรตั้งบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยมีวัดเขาทอง (วัดสุวรรณคีรีท่าโขลง) เป็นใจกลางของหมู่บ้าน (หมู่ ๔) สำหรับวัดเขาทองในขณะนี้มี พระครูนิภาธรรมวงศ์เป็นเจ้าอาวาส และรองเจ้าคณะอำเภอพยุหะคีรี ชาวเขาทองนั้นรักถิ่นฐานที่ตั้งบ้านเรือนและมีความผูกพันรักกันเสมือนญาติ ถ้าสืบสาวไปแล้วจะเป็นญาติที่เกี่ยวข้องกันเกือบทั้งตำบล ต่อมาเกิดโรคระบาดบ้าง เกิดไฟไหม้บ้านครั้งใหญ่ ที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากินขาดแคลน ชาวบ้านจึงได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในหลายท้องที่ เช่น บ้านเขาค้างคาว บ้านพนมรอก อำเภอท่าตะโก บ้านหนองโพ อำเภอตาคลี บ้านห้วยบง บ้านเขาสายอด บ้านหลักสิบเก้า บ้านย่านมัทรี อำเภอพยุหะคีรี บ้านหนองไม้ บ้านเขาชนกัน อำเภอลาดยาว บ้านหนองปลั่ง บ้านปากดง จังหวัดกำแพงเพชร เขตพระโขนง เขตคลองเตย หรือเขตสมุทรปราการ เป็นต้น^{๖๒}

๑) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านชาติพันธุ์

ตำบลเขาทองเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งของจังหวัดนครสวรรค์ และเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่กันอย่างหนาแน่น โดยมีวัดเขาทอง เป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านชาวบ้านเขาทองมักนิยมปลูกเรือนใต้ถุนสูงชั้นเดียว ประชากรในชุมชนนับถือศาสนาพุทธกันอย่างเหนียวแน่น และอีกส่วนหนึ่งยังนับถือทางไสยศาสตร์ด้วย ดังเดิมชาวบ้านเขาทองเป็นชาวมอญอพยพมาจากเมืองเมาะตะมะโดยเดินทางเข้ามาทางจังหวัดอุทัยธานี อีกส่วนหนึ่งอพยพมาจากภาคอีสาน หลักฐานของชาวมอญที่หลงเหลืออยู่ คือ พระประธานในโบสถ์วัดเขาทอง ซึ่งประดิษฐานหันหน้าไปทางทิศตะวันตก อันเป็นประเพณีของชาวมอญอีกอย่างหนึ่งคือ ชนชาติดังกล่าวจะไปตั้งถิ่นฐานอยู่แห่งใดก็ตามจะต้องสร้างพระประธานให้หันหน้าทางเมืองหงสาวดีมาตุภูมิของบรรพบุรุษนั่นเอง^{๖๓}

^{๖๒} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เชิดชูวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาทอง, (ม.ป.ป.), หน้า ๓.

^{๖๓} ประเทือง เหมือนเตย, การวิเคราะห์สังคม และวัฒนธรรมชาวบ้าน ตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรี, หน้า ๓-๔.

๒) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านการแต่งกาย

การแต่งกายที่แสดงออกถึงความเป็นมอญอย่างชัดเจนและเป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลายในกลุ่มของบุคคลทั่วไปคือ การพาดสไบ ซึ่งจะมีทุกเพศและทุกวัย ทั้งนี้ในการพาดสไบนั้นในปัจจุบันนี้ได้รื้อลงไปแล้วในชุมชนชาวเขาทอง แต่ชุมชนชาวเขาทองบางส่วนยังมีส่วนที่พยายามจะส่งเสริมรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมรวมถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย สิ่งที่พบในงานวิจัยนี้ทำให้เห็นได้ว่าการพาดผ้าสไบของชุมชนชาวเขาทองยังคงปรากฏมีอยู่โดยจะพาดผ้าที่ไหล่ซ้ายไปทางด้านหลังแล้วอ้อมใต้รักแร้ขวา แล้วพาดขึ้นไปทบบนไหล่ซ้าย แบบที่เรียกว่าสไบเฉียง ซึ่งแบบนี้จะใช้ในงานพิธีการหรือการทำบุญอันเป็นการแสดงความสุภาพและความเคารพต่อพระภิกษุ ทั้งยังใช้ชายผ้าสไบเป็นผ้ารองเวลาราบพระอีกด้วยดังแสดงไว้ในภาคผนวกรูปที่ ๑ แต่ส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบันจะแต่งกายใส่เสื้อลายดอกไม้ดังแสดงไว้ในภาคผนวกรูปที่ ๒

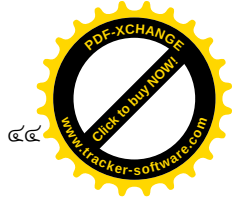
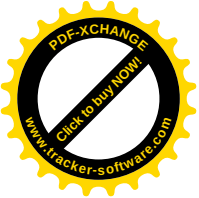
๓) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ

ชาวมอญจะมีความเชื่อหรือให้ความสำคัญต่อการนับถือผีเป็นอย่างมาก เพราะผีที่คนให้ความนับถือนั้นก็คือ ผีที่มีความเกี่ยวข้องผูกพันกับตนเองกล่าวคือ ผีซึ่งเกิดจากปู่ตายายของตนเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว หรือที่เรียกกันว่าผีบรรพบุรุษนั่นเองซึ่งชาวมอญให้ความเคารพดังเช่นมีชีวิตอยู่และเปรียบเสมือนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยดูแลรักษาผู้คนที่อยู่อาศัยในบ้านนั้น และห้ามมิให้กระทำการใด ๆ อันเป็นการล่วงละเมิดหรือดูหมิ่น ซึ่งคนมอญถือว่าเป็นการทำผิดผี ซึ่งเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะต้องมีพิธีการขอขมา ขอโทษต่อผีนั่นนอกจากนี้ยังถือว่าผีเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะสามารถให้คุณหรือให้โทษได้ โดยอาจมีการบนบานเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนต้องการ หากสำเร็จตามความตั้งใจก็จะจัดพิธีรำผีให้เพื่อเป็นการบูชา^{๒๔} ชุมชนชาวเขาทองได้มีการแสดงออกผ่านวัฒนธรรมความเชื่อดังนี้

ก. ประเพณีการนับถือผีหม้อ ตาย่า ตายาย (หม้อผีโรง)

การนับถือผีหม้อตาย่า ตายาย คือ การนับถือเคารพผีบรรพบุรุษของคนไทยซึ่งมีมาก่อนที่พระพุทธศาสนาจะเผยแพร่เข้ามา เมื่อมีการตั้งครอบครัวใหม่ทางฝ่ายหญิงแยกครัวออกไปจากพ่อแม่จะต้องมีการตั้งหม้อตาย่า ตายายใหม่ขึ้น เพื่อสำหรับได้เคารพบูชาคุ้มครองป้องกันความอยู่ดีมีสุขให้แก่ครอบครัว วิธีการเชิญหม้อหรือตั้งหม้อใหม่ คือมีหม้อดินเล็ก สายสาแหรกแขวนหม้อ ในแต่ละหม้อจะใส่ก้อนขี้ผึ้งซึ่งมีเบ้าจั่นประกบติดอยู่ก่อนละ ๓ ตัว (ขี้ผึ้งกับเบ้าจั่น ๓ ตัวนี้เรียกว่า ๑ ชุม) ในหม้อ ๑ หม้อ จะมีประมาณ ๒ หรือ ๓ ชุม วิธีการเชิญลงหม้อก็มีเครื่องเช่นมี หมากกรวย ๒ หรือ ๓ กรวย ถ้วย ก้อนขี้ผึ้งในหม้อมีสำลีสรองอยู่ คำเชิญผีลงหม้อ ดังนี้ “เชิญพ่อโรง หม่อมแม่ แม่นางยาย พ่อหลวงทรงบาตร พ่อลาดกระเบื้อง พ่อบุญนาคน พ่อบุญสังข์ ท้าวเพรา

^{๒๔} พิสนธ์ ปลัดสิงห์, คนมอญ, หน้า ๑๔๔-๑๔๕.

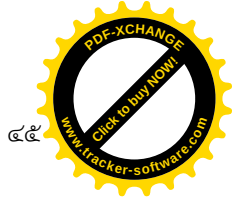
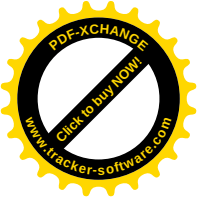


ท้าวไพร เจ้าหลวงวิชัย เจ้าขุนวิจิต ตาม่อม ยายเม้ย หม้อเงินระยอง หม้อทองระริน แม่สลิติดทอง ปู่ย่าทั้งสองฝ่าย ตายายทั้งสองข้าง ข้างไฮ่ ข้างห่อ ข้างพ่อ ข้างแม่ ข้างผัว ข้างเมีย เกี้ยวระยองเป็นทองแผ่นเดียวกัน เชิญเสวยเชยชมพร้อมเพรียงเรียงหน้า” เสร็จแล้วเอาเทียนลนหม้อและเบี้ยจัน ทาแป้ง ทาขมิ้น ใส่หม้อ ใส่สายสาแหรกแขวนเดือนหกข้างขึ้นตรงกับวันจันทร์หรือวันศุกร์นำออกมาล้างทุกปี^{๖๕}

ข.ประเพณีงานปี

เมื่อถึงปีที่มีเดือนแปดสองครั้งจะจัดประกอบพิธีกรรมครั้งหนึ่ง ความจริงงานนี้ คือ งานเช่นไหว้ผี ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นการไหว้ผีโรง ซึ่งแต่เดิมนั้นชื่อเต็มว่า “ผีโรงเรือน” หรือ ผี ปู่ ย่า ตา ยาย เป็นที่น่าสังเกตอย่างหนึ่ง คือ ต้นตระกูลของชาวเขาทองน่าจะเป็นคนมอญเนื่องจาก การหันหน้าไปทางทิศตรงข้ามกับโบสถ์ไทย และประเพณีการไหว้ผีก็คล้ายมอญ งานปีงานไหว้ผีโรงผีเรือน หรือผี ปู่ ย่า ตา ยาย ที่กล่าวมานั้นนับว่าเป็นมรดกชิ้นสำคัญชิ้นหนึ่งของบรรพบุรุษชาวเขาทองที่ตกทอดมาสู่ลูกหลาน ผู้รับมรดกจะต้องแขวนผีเรือนไว้ที่บ้านเรือนของตน ต้องดูแลรักษาอย่างดี เมื่อบุตรธิดามีเหย้าเรือนจะมอบหมายกันต่อ ๆ ไป บ้านที่มีผีโรงส่วนใหญ่จะเป็นหม้อดินเล็ก ๆ มีเชือกผูกคอหม้อแขวนไว้ บางบ้านเป็นกระบอกไม้ไผ่ และมีผ้าขาวห่อแขวนคู่ไว้ แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีแล้ว ซึ่งภายในผ้าขาวจะมีเบี้ยจัน ๓ ตัว กับขี้ผึ้งกลม ๆ ๑ ก้อน เบี้ยจันในที่นี้หมายถึงเบี้ยที่ใช้แทนเงินในสมัยก่อนซึ่งถือเป็นเปลือกหอยชนิดหนึ่ง เบี้ยจันทั้ง ๓ ตัวประกบกันโดยใช้ขี้ผึ้งเป็นตัวเชื่อมวางไว้บนสำลีก่อนห่อหุ้มด้วยผ้าขาวแล้วเชือกผูกแขวนไว้คู่กับหม้อดินข้างในมีผ้าขาวปูไว้ที่ก้นหม้อแล้วใส่ขี้ผึ้งที่ปั้นเป็นก้อนกลม ๆ เท้าไข่มุก เรียกว่า ไข่ ใส่ลงไปหม้อบางที่ก็ใส่หมากพลูเข้าไปด้วยแล้วโรยด้วยขมิ้นหรือแป้ง ผู้ที่รับมรดกจะต้องนำเบี้ยจันและขี้ผึ้งออกมาอาบน้ำปะแป้งทาขมิ้นเครื่องหอมเปลี่ยนเครื่องสำลีใหม่ในเดือน ๖ นอกจากนี้ผีโรงเป็นมรดกแล้ว แต่ละหมู่บ้านยังมีผู้จัดเจนเกี่ยวกับพิธีกรรมเรียกว่า “ท้าว” หรือ “ท่านท้าว” ท้าวจะต้องเป็นผู้หญิงสูงอายุมีความประพฤติดีเป็นที่นับถือของคนทั่วไป ท้าวจะเป็นผู้รักษาประเพณีไหว้ผีไว้ เป็นผู้ที่มีบทบาทในการประกอบพิธีทุกอย่าง งานปีนี้จะจัดให้มีเมื่อถึงปีที่มีเดือนแปดสองหน โดยปกติจะไหว้ในเดือนเจ็ดหรือ ๓ ปี มี ๑ ครั้ง แต่ในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงมาไหว้ปีเว้นปี หรือ ๓ ปี มี ๒ ครั้ง การไหว้ในอดีตจะจัดเป็นหมู่บ้าน แต่ถ้าหมู่บ้านใดไม่ “ท้าว” จะไปรวมกับหมู่บ้านอื่นก็ได้ ท่านท้าวบางคนเป็นหัวหน้าหมู่บ้านอยู่หลายหมู่บ้านประกอบพิธีจึงมีคนมาก ลูกหลานที่ประกอบอาชีพอื่นก็จะกลับมาทำพิธีกับเขาด้วยทำให้มีคนในพิธีมาก จำนวนของศาลก็มีมาก ดังนั้นจึงมีการแบ่งกลุ่มออกเป็น ๒ กลุ่มไม่ได้ร่วมกันไว้ทีเดียว โดยจัดให้มีพร้อมกันในวันแรม ๒ ค่ำ เดือน ๗

^{๖๕} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เชิดชูวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาทอง, หน้า ๑๖.



ชาวบ้านจะทำพิธีไหว้ในวันรุ่งขึ้น จะช่วยกันทำศาลโดยใช้ไม้ลวก หรือไม้ไผ่มาสร้างเป็นศาลให้มีขนาดเท่ากับศาลท้าว ปลุกและเรียกกันเป็นแถวตามลำดับก่อนหลัง มีลักษณะเป็นศาลชั้นครึ่ง คือ ชั้นบนครึ่งหนึ่งและชั้นล่างครึ่งหนึ่ง และผูกลาวติดกับเสาและที่หน้าศาลด้วยเพื่อพาดเครื่องทรงของผี ประมารสามโม่งเช้า (๐๙.๐๐ น.) ทุกบ้านที่มาปลุกศาลไว้จะนำเครื่องเซ่นตลอดจนเครื่องแต่งตัวผีจัดผ้าผืนหนึ่งเป็นผ้าใหม่ (ส่วนมากเป็นผ้าขาวผ้าใหม่) ผูกคลุมไว้ชั้นบนของศาลสามด้านมีริมกันกางแดดมิดติดกับศาล คลุมบายศรีใหญ่ที่จัดไว้บนศาลไม่ให้แดดส่อง เว้นด้านหน้า ชั้นบนจะวางเครื่องเซ่นสังเวย มีบายศรีปากชามขนาดใหญ่หรือเล็กตามฐานะของบุคคล ในส่วนชั้นที่รองลงมาวางบายศรีขนาดเล็กลงบนถาดที่เตรียมไว้จำนวน ๒ ถาด ภายในถาดจะมีขนมต่าง ๆ เช่น ขนมไข่ ขนมโก๋ จันอับ พิมถั่ว พิมข้าวตอก ชะมุด ขนมกง ข้าวตู่ เป็นต้น ผลไม้ส่วนมากเป็นกล้วย ส้ม สิ่งที่ขาดไม่ได้ คือ ขนมนางเล็ดทำด้วยข้าวเหนียวหนึ่งแล้วทอดเอาน้ำตาลเคี้ยวโรยวางไว้ ซึ่งมีมะพร้าวแกะเปลือกเปลือกแล้ว ๑ ผล กับเครื่องใช้ไม้สอยอื่นที่จำเป็นของผี รวมทั้งหมอดินที่เป็นสัญลักษณ์ของโรงผี แล้วพาดผ้าพื้น (ผ้าลายไทย) ผ่าสไบไว้สำหรับหนึ่งบนราวหน้าศาล ที่ลานหน้าศาลทำเป็นฟิงที่ปักของเจ้าของศาลด้วย

เมื่อถึงเวลาประมาณสี่โมงเช้า (๑๐.๐๐ น.) ท้าวจะมาถึงบริเวณศาล วงปี่พาทย์จะบรรเลงรับท่านท้าว เมื่อท่านท้าวเข้าที่เรียบร้อยแล้วจะเริ่มพิธีการเข้าทรงเจ้าพ่อก่อนด้วยการนั่งบริกรรมอยู่คู่หนึ่ง เมื่อท่านท้าวตัวสั่นแสดงว่าเจ้าเขาประทับแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีจะถามว่าเป็นเจ้าพ่อใดบรรดาเจ้าพ่อก่อนที่นับถือของชาวพยุหะคีรีมีหลายองค์ เช่น เจ้าพ่อไฟ เจ้าพ่อศรีเมือง เจ้าพ่อร่มขาว เป็นต้น ครั้นรู้ว่าเป็นเจ้าพ่อใดก็จะถามถึงเรื่องทำมาหากิน ดินฟ้าอากาศ เมื่อสัมภาษณ์เจ้าพ่อแล้ว ผู้เข้าร่วมพิธีจะชวนเจ้าพ่อร้องรำทำเพลงเป็นที่สนุกสนานกัน เพลงที่ร้องจะเข้ากับปี่กลองชวนให้น่ารำ การรำมีหลายท่า เช่น รำล่อม้า รำล่อช้าง รำคล้องช้างคล้องม้า รำโพน เมื่อรำสนุกสนานพอสมควรแล้วท่านท้าวจะออกชมศาลโดยเริ่มชมจากต้นศาลไปตามลำดับ ขณะที่ชมศาลท่านท้าวและผู้เข้าร่วมพิธีรวมทั้งลูกช้างทั้งหลายก็ร้องรำกันอย่างสนุกสนานทุกคนจะสนุกสนานรื่นเริงบันเทิงใจกัน ท่านท้าวชมไปก็รับประทานเครื่องเซ่นสังเวยไปลูกช้างที่ตามไปพลอยได้ชิมไปด้วย เมื่อหมดพิธีกรรมชมศาลแล้วก็เป็นพิธีการพินมะพร้าวเสี่ยงทาย โดยทุกคนจะนำบนศาลมาวางไว้ที่พื้นดินหน้าศาลของตน เมื่อมะพร้าววางครบทุกศาลดีแล้ว ท้าวจะคว่ำมือได้ขึ้นร้ายรายอยู่พักหนึ่งแล้วจึงจะพินมะพร้าวไปเรื่อย ๆ ถ้ามะพร้าวของใครพินไม่ขาดหรือพินไม่เข้าเชื่อกันว่าบ้านนั้นจะรวย ถ้ามะพร้าวขาดค่อนข้างไปทางตาเชื่อว่าตลอด ๓ ปีจะไม่ดีเลย แต่ถ้าขาดไปทางก้นก้นว่าดีมะพร้าวทางก้นก็จะมอบให้เจ้าของศาล ส่วนทางหัวท้าวจะรับไปหาอาหารแจกจ่ายกันรับประทานหลังจากการประกอบพิธีพินมะพร้าวก็ถือว่าเสร็จสิ้นการไหว้ผีในวันนั้นในวันรุ่งขึ้นท้าวจะทำบุญที่บ้าน การ

ไหว้ผีหรืองานปีของชาวเขาทองถือว่าเป็นงานที่สนุกสนานซึ่งในวันนั้นถือเป็นวันรวมพี่น้องที่อยู่ในจังหวัดเดียวกันหรืออยู่ต่างจังหวัดจะต้องมาพร้อมหน้ากัน^{๖๖}

ค.ประเพณีทำบุญหน้าศาล

ชาวเขาทองมีประเพณีการทำบุญหน้าศาลเจ้าโดยกำหนดเอาวันสิ้นเดือนยี่ของทุกปี ทุกบ้านทุกหลังคาเรือนจะเผาข้าวหลาม โดยจะเผาวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือนยี่ ตอนเย็นมีการเจริญ พระพุทธรณ์เย็นหน้าศาล ตอนเช้าวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือนยี่ จะมีการทำบุญหน้าศาลโดยทุกบ้าน จะเอาข้าวหลามที่เผาไว้มาถวายพระและถวายเจ้าพ่อบนศาล ทั้งนี้เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลผลบุญ ให้แก่ผีบรรพบุรุษ ปู่ย่า ตายาย เจ้าเมือง ผีทั่ว ๆ ไปด้วยดังแสดงไว้ในภาคผนวกรูปที่ ๓

ค.ประเพณีการเสี่ยงทาย โดยแกว่งตะไกร

ชาวบ้านเขาทองมีพื้นฐานการนับถือผี บรรพบุรุษมาแต่ครั้งโบราณเช่นเดียวกับคนไทย ภาคอื่น ๆ ซึ่งการนับถือผีนี้จะมีมาตั้งแต่ก่อนศาสนาพุทธเผยแผ่เข้ามาแล้ว เมื่อมีคนป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ญาติจะหาหมอมาทำพิธีเสี่ยงทายเพื่อถามว่าผีตนใดมาทักมาทลายทำให้ผู้ถูกทักได้รับความเจ็บไข้ได้ป่วย พิธีการคือ ให้คนป่วยนอนหงาย ผู้ทำพิธีจะใช้กรไกรหนีบมากผูกเชือกเส้นเล็ก ๆ อาจจะเป็นเชือกสายสิญจน์ก็ได้หย่อนตรงบริเวณอกหรือท้องผู้ป่วยโดยให้กรไกรอยู่เหนือขึ้นมาเล็กน้อยแล้วก็พูดว่า “ตาย่า ทั้งสองฝ่าย ตายายทั้งสองข้าง ข้างโฮ่ ข้างห่อ ข้างพ่อ ข้างแม่ ข้างผัว ข้างเมีย ที่เกี่ยวระหยองเป็นทองแผ่นเดียว จะขอเสี่ยงตรงยาย จะขอทางจงแม่น ถูกใคร ถึงเดิน ไม่ถูกอย่าเดิน เทวดาอารักษ์ ๑๖ ชั้นฟ้า ๑๕ ชั้นดิน เป็นสิทธิพยาน” แล้วถามว่า “ถูก อี, ไอ้.....(ออกชื่อ) มึงมาทักมาท้วงมันรี ถ้าใช้กรไกรก็จะแกว่งวนไปรอบ ๆ ถ้าไม่ใช่ก็อยู่เฉย ต่อไปก็ถามมึงจะเอาอะไร ผู้บอกก็ออกชื่อสิ่งของไป เช่น จะเอาพระพุทธรูป, เอาขนม, เอาหมูชิ้น, เอาไก่ตัว, เอาเหล้า จากนั้นญาติผู้ป่วยก็จะนำสิ่งของไปแก้ถวายจุดธูปบอกให้ผีตนนั้นมาสั่งvey บางครั้งมีการชดข้าว พริกแห้งและเกลือ เช่น ถ้าชดไปบนหลังคา, บนลานบ้าน, ตามใต้ถุนบ้าน พร้อมกับพูดว่า “ผีตายโหง ผีตายห่า ถูกเขามา เขาพัน เขาบัน เขารอน ตายเข้าไม่ได้ กินข้าววาย (ข้าวเช้า) ตายสายไม่ได้กินข้าวผอก (ข้าวกลางวัน) ไปกินเสียนอกเสียนา มาเอาไปสู่ลูกสู่เมียมึงกินเนื้อ ให้หายเจ็บหายไข้” ก็เป็นอันเสร็จพิธี^{๖๗}

^{๖๖} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เขตชุมชนธรรม และภูมิปัญญาไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาทอง, หน้า ๑๕.

^{๖๗} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เขตชุมชนธรรม และภูมิปัญญาไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาทอง, หน้า ๑๖.

๔) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านอาหารการกิน

สำหรับอาหารการกินของชาวมอญนั้นจะไม่แตกต่างจากชาวไทยมากนัก ชาวมอญจะกินอยู่ง่ายและจะใช้พืชผักที่มีอยู่ในท้องถิ่นนำมาประกอบอาหาร เช่น กระเจี๊ยบ บอน ลักษณะการปรุงแต่งจะคล้าย ๆ กัน แต่จะมีแตกต่างกันไปบ้างในรายละเอียดของแต่ละชุมชน อาหารที่เรียกได้ว่าเป็นอาหารมอญที่เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่คนไทย ซึ่งเป็นอาหารที่ชาวมอญนิยมทำในงานบุญหรืองานประเพณีต่าง ๆ เช่น ขนมหุ้น ข้างแซ่ กาละแม ข้าวชุมชนเขาทองก็เช่นกันมีการใช้พืชผักที่มีอยู่ในท้องถิ่นตามฤดูกาลเพื่อนำมาประกอบอาหารต่าง ๆ เช่นต้มปลา ร้าหน่อไม้ เลียงเหนียว ยำมะเดื่อ ยำมะเฟืองปูเค็ม แกงไก่หน่อไม้ และข้าวหลามดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๕ เป็นต้น โดยเฉพาะแกงไก่หน่อไม้เป็นที่นิยมทำกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์จนเป็นที่เรียกกันติดปากว่าประเพณีกินเหล้าแกงไก่ ซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนชาวเขาทองดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๔

๕) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

ครอบครัวดั้งเดิมของชาวเขาทอง จะมีลักษณะเป็นครอบครัวใหญ่ แต่ละครอบครัวจะมีบุตรประมาณ ๕-๑๐ คน เมื่อบุตรสาวโตพอที่จะออกเรือนหรือแต่งงานได้แล้ว ฝ่ายเจ้าบ่าวจะต้องสร้างบ้าน ๑ หลังสำหรับเป็นเรือนหอ โดยจะปลูกติดกับบ้านของพ่อแม่ฝ่ายหญิง ลักษณะของบ้านเป็นบ้านใต้ถุนสูงโล่ง มีชานเรือนเชื่อมติดต่อกัน ใครมีลูกสาวมากบ้านก็จะขยายกว้างใหญ่ติดต่อกันไปเรื่อย ๆ เรียกว่าขึ้นบันไดครั้งเดียวเดินได้ทั่วทุกหลังคาเรือน ครอบครัวของชาวเขาทองจึงเต็มไปด้วยความอบอุ่น เพราะแวดล้อมไปด้วยญาติพี่น้อง ในชุมชนหนึ่งอาจมีบ้านที่ปลูกเชื่อมติดต่อกันเป็น ๑๐ หรือ ๒๐ หลังคาเรือนก็มี จึงมีสำนวนพูดเป็นที่เข้าใจกันว่า “หมู่บ้านนี้ไก่บินไม่ตกพื้น หรือใครเข้าไปในหมู่บ้านนี้ระวังจะชนเสาเรือนตาย” นั่นก็เพราะว่าเมื่อไก่บินพ้นหลังคาเรือนแล้ว มองไม่เห็นพื้นดินที่จะบินลงเห็นแต่หลังคาเรือนเต็มไปด้วยหมด ตรงกันข้ามหากมองผ่านใต้ถุน ก็จะพบกับเสาเรือนตั้งระเกะระกะเต็มไปด้วยหมดเป็นร้อย ๆ ต้นจนไม่สามารถที่จะวิ่งผ่านได้อย่างปลอดภัย^{๖๘} ภูมิปัญญาชาวบ้าน “ประเพณีท้องถิ่น” การเล่นหัวหนอง (จับมือสาว) การละเล่นต่าง ๆ เช่น เพลงพื้นบ้าน การเล่นนางด้ง นางสุม เป็นต้น

๖) การส่งเสริมอัตลักษณ์ด้านประเพณี

ก. ประเพณีการเรียกขวัญ

เมื่อมีคนป่วยหนัก หรือคนเสียขวัญตกใจ เช่น ประสบอุบัติเหตุก็จะมีการทำพิธีเรียกขวัญ เพื่อเชิญขวัญให้กลับเข้ามาอยู่กับเนื้อกับตัวอย่างที่คนโบราณเคยพูดว่า “ขวัญหนีดีฝ่อ” เมื่อ

^{๖๘} องค์การบริหารส่วนตำบลเขาทอง, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เชิดชูวัฒนธรรม และภูมิปัญญาไทย อันเป็นเอกลักษณ์ของตำบลเขาทอง, หน้า ๓๒.

ขวัญกลับมาเข้ามาก็จะทำให้คนหายเป็นปกติดังเดิม วิธีการคือ ผู้ทำขวัญจะมีพานดอกไม้ ธูปเทียน สายสิญจน์ กล่าวเชิญขวัญดังนี้ “ขวัญเอ๋ย ขวัญมา เกอะมา (พ่อ) (แม่) มาจะขอขวัญพระเจ้าเขา กะลา พระยาทรงดาบ ช่องพุ ช่องราบ ช่องคาบเพกา เชิญขวัญมาเกอะมาพ่มา ขวัญเอ๋ย ขวัญมา จะขอขวัญกับท้าวเรไร เจ้าไพร เจ้าป่า เจ้าทุ่ง เจ้าท่า พระยาเดินหนทุกต้นไม้ พ่อใต้เรือน เหนือ พระเสื่อเมือง พระทรงเมือง ให้มีงพันขวัญ ส่งมาเข้าเนื้อเข้าตัวไม้ให้กลับ เข้าคราบไม้ให้ ถอย เขารอยไม้ให้คืน ให้อายุพ่อยืนสักหมื่นปี ขวัญเอ๋ย ขวัญมาเกอะมา พ่มา (ถ้าเป็นหญิงก็ใช้ คำว่า “แม่”) เสร็จแล้วก็มีคนผูกข้อมือผู้ถูกเรียกขวัญด้วยด้ายสายสิญจน์มีการให้ศีลให้พรเป็นเสร็จ พิธี^{๖๙}

ข. ประเพณีการทำนึ่งเกิด

การทำนึ่งเกิด คือการให้ศีลให้พรแก่ผู้ถูกกระทำ การทำนึ่งเกิดมี ๒ อย่าง คือ การ ทำนึ่งเกิดนาค และนึ่งเกิดทอง

- ทำนึ่งเกิดนาค คือ เมื่อเด็กชายอายุครบบวช ๒๐ ปีบริบูรณ์จะทำการอุปสมบท พ่อแม่จะนำไปฝากวัดกับอุปัชฌาย์เพื่อทำการท่องหนังสือสวดมนต์ คำขออุปสมบทเป็นเวลา ๗-๑๕ วัน สมัยโบราณนาคต้องแต่งตัวนุ่งขาว ถือศีลห้ามเที่ยวเตร่ไปไหน วิธีทำนึ่งเกิด เมื่อนาคอยู่วัดได้ ๓ วัน ผู้ทำพิธีจะเอาข้าวสาร ๓ กอบ ๓ กำ และ ๓ หยิบ ตำปนให้ละเอียด เอาแบ่งใส่หวดหนึ่งเอา ใบตองปิด แล้วใช้ผ้าขาวบางปิดทับบนหนึ่งบนเตาพื้นใช้ฟืน ๓ ดุ้น เมื่อหม้อเดือดก็ทำพิธีเรียกขวัญ นาค ๑ จบ ทอดเบี้ย ๑ ครั้ง แล้วเอาผ้าขาวที่คลุมหม้อมากระพือให้นาคได้กลิ่น ๑ ครั้ง ทำอย่างนั้นจนครบ ๑๑ ครั้ง ทั้งนี้เพื่อนาคมีสติปัญญาดี ท่องหนังสือจำง่ายอยู่เย็นเป็นสุข

- นึ่งเกิดทองทำเมื่อทองใกล้คลอด มีบุตรคนแรก วิธีทำก็คล้ายกับการทำนึ่งนาค แต่เรียกขวัญ ๙ จบ เสร็จมีการผูกข้อมือให้ศีลให้พรคนท้องแก่ใกล้คลอดเพื่อเป็นกำลังใจให้ลูกใน ท้องมีสติปัญญาดี เลี้ยงง่าย แบ่งที่ใช้ทำพิธีนึ่งเกิดนำมาแบ่งกันกินในพิธีได้ให้หมดในวงนั้นห้าม นำออกไปกินที่อื่น หลังจากทำพิธีนึ่งเกิดแล้วก็จะมีการทำพิธีตั้งหม้อ ตาย่า ตายาย ในคราวเดียว พร้อมกันด้วย

ค. ประเพณีสงกรานต์

ชาวตำบลเขาทอง จะเริ่มงานประเพณีสงกรานต์ ควบคู่ไปกับประเพณีตรุษ หรือ เรียกรวม ๆ ว่าประเพณีตรุษสงกรานต์ ตั้งแต่วันแรม ๑๕ ค่ำเดือน ๔ เรียกกันว่า “ตรุษห้า สงกรานต์หก” โดยเริ่มนับตั้งแต่ วันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ เป็นวันที่ ๑ จนครบ ห้าวัน

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔-๑๗.



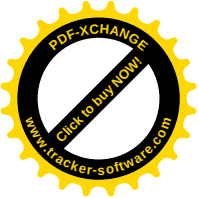
(ตรุษห้า) จะเริ่มเข้ามีดวันแรก (แรม ๑๕ ค่ำ) ประมาณตีสี่ ตีห้า ชาวบ้านจะยิงปืนขึ้นฟ้า เสียงดังสนั่นหวั่นไหว เพื่อเป็นการปล่อยผี ชาวบ้านจะลุกขึ้นทำอาหารคาวหวานพากันไปทำบุญที่วัด วันนี้จะไม่มีการละเล่นอะไรจะทำบุญอย่างเดียว เพราะถือให้ผีเล่นกันหนึ่งวันก่อน แล้ววันที่สองจึงเริ่มการละเล่นต่าง ๆ เช่น เพลงข้าเจ้ามะโลม, เพลงพิชฐาน, ประเพณีจับข้อมือสาว การเล่นเข้าผี ฯลฯ วันสุดท้ายเรียกว่า สงฆ์ วันที่ ๑๕ เมษายน ของทุกปี จะเริ่มนับเป็นวันที่ ๑ ไปจนครบ ๖ วัน (สงกรานต์หก) มีการละเล่นเหมือนกับวันตรุษ แต่ไม่มีการปล่อยผี เล่นตั้งแต่วันแรกจนถึงวันสุดท้ายมีการสงฆ์เหมือนกันในระหว่างที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตรุษห้าสงกรานต์หก” นี้ ชาวบ้านเขาทองจะร่วมจัดงานประเพณีสงกรานต์ ในช่วงที่นับตรุษห้าสงกรานต์หกนี้ ชาวบ้านเขาทองจะไปทำบุญที่วัด ทุกวันรวมแล้ว ๑๑ วันพร้อมทั้งมีกิจกรรมรื่นเริงหลากหลายกิจกรรมรวมกัน เช่น เพลงข้าเจ้าโลม, เพลงพิชฐาน, ประเพณีจับข้อมือสาว การเล่นเข้าผี ฯลฯ^{๗๐}

ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือที่คนไทยส่วนใหญ่เรียกกันจนชินว่า ตรุษสงกรานต์นั้น จะเป็นเทศกาลที่ชาวบ้านเขาทอง ได้มีการพบปะสังสรรค์กันมากที่สุด ชาวบ้านคือลูกหลานที่ไปอาศัยหรือไปทำงานอยู่ต่างท้องถิ่น ส่วนใหญ่จะต้องกลับบ้านมาทำบุญและร่วมประเพณีตรุษสงกรานต์ที่บ้านเกิดของตนเองทั้งสิ้น ทำให้บรรยากาศของทองจะคึกคักเป็นพิเศษ และในเทศกาลสงกรานต์นี้เอง สิ่งที่เป็นประเพณีของชาวบ้านเขาทองที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ ประเพณีพื้นบ้านที่ชาวบ้านเขาทองปฏิบัติสืบต่อกันมา ถึงแม้ว่าในปัจจุบันจะมีการทิ้งช่วงการละเล่นมาบ้าง แต่ด้วยตระหนักถึงคุณค่าเกรงว่าเรื่องราวในอดีตสิ่งที่ไม่กลืนกับยุคสมัยและการดำรงชีวิตจะค่อย ๆ สูญหายไป ประกอบกับความหวงแหนในมรดกของบรรพบุรุษชาวบ้านเขาทอง จึงร่วมแรงร่วมใจกัน “ฟื้นฟูประเพณีพื้นบ้านสงกรานต์เขาทอง” ในวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี เพื่อสืบทอดประเพณีพื้นบ้านนี้ให้คงอยู่คู่ตำบลเขาทองและชาวนครสวรรค์ ต่อไป ในประเพณีพื้นบ้านสงกรานต์เขาทองนั้นจะมีการนำเอาเรื่องราวประเพณีท้องถิ่น เรื่องการละเล่นพื้นบ้าน นาฏศิลป์พื้นบ้าน ซึ่งถือได้ว่าเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นมาจัดแสดงเพื่อเป็นการอนุรักษ์ เช่น

๑.๑ การเล่นหัวหนอง

การเล่นจะเริ่มขึ้นหลังจากในตอนบ่ายของช่วงตรุษสงกรานต์ ชาวบ้านจะออกมาเล่นจับข้อมือสาวกันบริเวณหนองใหญ่ซึ่งติดกับวัดเขาทอง ในหน้าแล้งน้ำในหนองจะแห้งหมดสามารถเดินได้ทั่วบริเวณรอบ ๆ หนองและนี่คือที่มาของ คำว่า “การเล่นหัวหนอง” หรือการอุดหัวหนอง หลังจากที่ชาวบ้านและหนุ่ม ๆ สาว ๆ มารวมตัวกันแล้ว สาว ๆ จะนั่งรวมเป็นกลุ่ม หนุ่มถ้าพอใจสาวจะเดินเข้าไปจับข้อมือสาวอย่างสุภาพ การที่สาวจะยอมให้จับข้อมือนั้นเป็นความสามารถของแต่ละคนแต่ส่วนใหญ่แล้วก็จะมีการเชียร์เติมไปหมด เมื่อสาวยอมให้จับมือแล้วจะพากันเดินไปรอบ ๆ

^{๗๐} วันเพ็ญ วัดตูม, สงกรานต์ที่ตำบลเขาทอง ชาวกรุง ๑๗, (๒๕๑๑), หน้า ๙๔-๙๙.



สนาม แล้วพามาส่งกลับที่เดิม เดินหมุนเวียนเปลี่ยนคู่กันไปเป็นที่น่าสนใจ บางครั้งก็จับกันเป็นแถวหน้ากระดานนับสิบคู่ ทำให้บรรยากาศสนุกสนานยิ่งนัก พวกกองเชียร์ก็จะร้องเพลงต่าง ๆ เช่น ข้าเจ้าโลม พวงมาลัยเป็นต้น การเล่นจับข้อมือสาวนี้ แม้แต่สาวที่อยู่ในระหว่างหมั้น มีลูก ๑-๒ คน ก็เล่นได้ ไม่มีการหึงหวงหรือมีเรื่องราวกัน หากเป็นหนุ่มต่างถิ่นจะเล่นด้วยต้องมีหนุ่มพื้นที่นำไปสาวจึงยอมเล่นด้วยโดยดีอย่างไรก็ตามดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๖ แม้ว่าการจับข้อมือสาวจะเป็นการเล่นที่สนุกสนานให้ความบันเทิงแต่ก็มีข้อห้ามที่ชาวเขาทองทราบกันดี คือ

- ๑) ต้องแสดงกิริยามารยาทอย่างสุภาพ ไม่ลวนลามกัน
- ๒) การจับข้อมือ ห้ามจับเลยข้อศอกโดยเด็ดขาด
- ๓) ห้ามพาเดินไปที่ลับตาคน

ข้อห้ามทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นเรื่องเสียหายมาก ถือเป็นกติกาทาสังคมที่ทุกคนทราบกัน แต่ที่น่าเสียดายที่นับวันการละเล่นนี้จะเลือนหายและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่ชาวเขาทองก็พยายามอย่างยิ่งที่จะฟื้นฟูและอนุรักษ์ไว้ ในวันที่ ๑๕ เมษายนของทุกปี

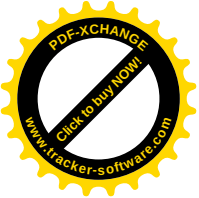
๑.๒ การเล่นเข้าฝีนางสุม นางควาย นางสาก ฯ

การเล่นเข้าผี จะเล่นในงานตรุษสงกรานต์โดยเฉพาะ เพราะชาวบ้านมีความเชื่อว่าการละเล่นชนิดนี้ผีจะมาเล่นด้วย ประกอบกับชาวบ้านมีความเชื่อกันว่าในช่วงเวลานี้เป็นเวลาที่เขาปล่อยผีเข้าป่าหรือไปเที่ยวนอกวัดได้ การเล่นเข้าผีนั้นเล่นง่าย ๆ ไม่มีพิธีรีตองหรืออุปกรณ์อะไรมากแล้วแต่ชนิดของผีที่เล่น การเข้าผีมีหลายอย่าง เช่น ฝีนางควาย ฝีนางสุม ฝีนางดั่ง ฝีนางสาก ฝีนางช้าง ฯลฯ จะมีการร้องเพลงเชิญผี ซึ่งจะมีเนื้อร้องแตกต่างกันไปตามชนิดของผี ขณะที่ผีเข้าคนทรงจะสั้น เมื่อผีเข้าแล้วจะมีอาการต่าง ๆ กัน เช่น ฝีนางควายจะเอาเขาควางไล่ชีวิต ฝีนางสากจะเอาสากตำดิน ฝีนางดั่งจะเอากระดิ่งไล่โลกคนดู การเข้าแต่ละอย่างจะมีการร้องเพลงเชิญผีมาเข้า เพลงเข้าผีแต่ละอย่างจะมีเนื้อร้องที่ไม่เหมือนกัน^{๗๑}

วิธีเล่น ก็คือ ในตอนสายหลังจากทำบุญเสร็จแล้ว หนุ่มสาวจะมาร่วมตัวกันบริเวณหน้าวัดหรือร่วมกันลานบ้านของหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่งส่วนใหญ่แล้วหนุ่มจะเข้าฝีนางควาย สาวจะเล่นฝีนางดั่ง หรือนางสุม วิ่งไล่กันบริเวณนั้น

การเข้าฝีนางควาย ผู้เขาจะมีเชือกผูกที่เอวมือถือหัวควาย (เป็นโครงกระดูกหัวควาย) มีฟ้เลี้ยงคอยจับเชือกไว้ ดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๗

^{๗๑}วิทยาลัยครูนครสวรรค์, พัฒนาการทางวัฒนธรรมของเมืองนครสวรรค์, (กรุงเทพมหานคร : หจก.เม็ดทรายพรินต์, ๒๕๓๕), หน้า ๒๙-๓๐.



วิธีเข้าผู้เข้าจะนั่งพับศรียะบนหัวควาย การเข้าผีนางควายจะใช้เขาควายเป็นอุปกรณ์ มีเชือกผูกเอาและมีพีเลียง เพื่อน (ผู้เล่นด้วย) จะล้อมอยู่รอบๆบริเวณนั้น และช่วยกันร้องบทเพลง (ร้องเพื่อให้ผีเข้า)

เนื้อเพลงมีอยู่ว่า “นางควายเอ๋ย นางควายนางดอก ขยอกเป็นแป้งจับหางควายหัว จับคิ้วควายโยก ควายขึ้นโคกฝนตกแชะแชะแม่อายอียะ” ร้องหลายเที่ยวจนเข้าใจว่าผีเข้าแล้ว ก็ให้ ๓ ลา (โห่ ฮี้ โห่ ฮี้โห่ รับพร้อมกันว่า ฮิ้ว ๓ ครั้ง) เสร็จแล้วพีเลียงกระตุกเชือก ผู้เข้าก็จะวิ่งไล่ขวิดผู้เล่น พีเลียงก็จะคอยดึงระมัดระวังไม่ให้ไปขวิดใครรุนแรงนัก ส่วนใหญ่แล้วผีควายที่เป็นชายหนุ่มก็จะไล่ขวิดสาว ๆ เสียเป็นส่วนใหญ่เป็นที่สนุกสนาน

การเล่นผีนางสุม การเข้าผีนางสุมจะใช้สุมปลาเป็นอุปกรณ์ มีเชือกผูกเอาและมีพีเลียงเพื่อน (ผู้เล่นด้วย) จะล้อมอยู่รอบๆบริเวณนั้น และช่วยกันร้องบทเพลง (ร้องเพื่อให้ผีเข้า)

วิธีเข้าผู้เข้าจะพับศรียะลงบนสุม ผู้ร่วมเล่นด้วยจะร้องเพลงให้ผีเข้า มีเนื้อร้องดังนี้ “นางสุมเอ๋ย สุมปลาหาไหน สุมปลาในหนองสุมปลาในคลอง พ่อปู่ ฮ้า ฮ้า พ่อตา เอี้ยเอี้ย” ร้องหลายเที่ยวจนเข้าใจว่าผีเข้าแล้วก็ให้ ๓ ลา (โห่ ฮี้ โห่ ฮี้โห่ รับพร้อมกันว่า ฮิ้ว ๓ ครั้ง) พีเลียงจะกระตุกเชือก ผู้เข้าก็จะวิ่งไล่ใช้สุมตีผู้คนที่อยู่รอบ ดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๘

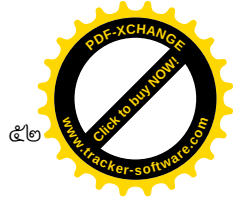
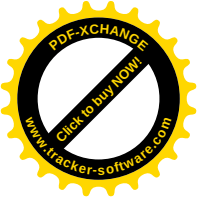
การเล่นแม่ศรี การเล่นแม่ศรีผู้เข้าต้องเป็นผู้หญิงแต่งตัวสวยงามและทัดดอกไม้ ผู้เข้าแม่ศรีจะนั่งพนมมือ เพื่อน (ผู้เล่นด้วย) จะล้อมอยู่รอบๆบริเวณนั้น

วิธีเข้าผู้เข้าต้องเป็นผู้หญิงแต่งตัวสวยงามและทัดดอกไม้ ผู้เข้าแม่ศรีจะนั่งพนมมือ ผู้ร่วมเล่นด้วยจะช่วยกันร้องบทเพลง (ร้องเพื่อให้ผีเข้า) ผู้เล่นจะรอบออยู่รอบ ๆ บริเวณนั้น ร้องเพลงเพื่อให้ผีเข้ามีเนื้อร้องดังนี้ “แม่ศรีเอ๋ย แม่ศรีสาวสะ ยกมือไหว้พระว่าจะมีคนชม คิ้วก็ต่อคอกก็กลม ยกผ้าปิดนมชมแม่ศรีเอ๋ย” ร้องหลายเที่ยวจนแน่ใจว่าผีเข้าแล้ว ผู้เล่นก็จะพูดคุยสอบถามแม่ศรีอย่างสุภาพ จากนั้นแม่ศรีก็จะรำให้ดูอย่างสวยงาม

วิธีที่จะให้ผีออกของการเล่นเข้าผีทุกชนิด พีเลียงจะตะโกนใส่ผู้เล่นดัง ๆ ว่า กะโต้ก ผีจะออกเมื่อแน่ใจว่าผีออกเป็นอันว่าหยุดเล่น

๑.๓ การเล่นพิชฐาน และข้าเจ้าโลม

สองคำนี้เป็นภาษากร่อนอีกเช่นกัน เป็นภาษาถิ่นที่กร่อนมาจากคำ “อธิฐาน” กับคำว่า “ข้างเข้ามาโลม” เพราะในเนื้อเพลง ข้าเจ้าโลมนั้นจะพูดถึงข้างเข้ามาโลมกับไปไม้ เป็นต้น มีลักษณะว่า ข้างทำอะไรจะนำดูสวยงาม ข้างเข้ามาโลม จึงกร่อนเป็น ข้าเจ้าโลม



การเล่นข้าเจ้าโลม จะคล้ายคลึงการเล่นเพลงฉ่อยมาก เป็นการร้องเล่นแก้มือกัน ระหว่างชายหญิง ทำนองในเรื่องความรักความเสน่หา มักจะเล่นกันในหมู่ผู้สูงอายุ ในช่วงเย็น คือ หนุ่มสาวจะไปเล่นหัวหนองคนสูงอายุก็นั่งแยกออกมาเล่น ข้าเจ้าโลม

๑.๓.๑ เพลงพิชฐาน

เพลงพิชฐานของชาวตำบลเขาทอง เป็นการละเล่นที่เล่นเฉพาะช่วงเทศกาลตรุษสงกรานต์เท่านั้น เริ่มจากตอนเช้าชาวบ้านไปทำบุญที่วัด ระหว่างที่พระกำลังฉันอาหารนั้นหนุ่มสาวก็จะไปเก็บดอกไม้ ซึ่งต่างคนก็ต่างมีกำหนดหนึ่งอยู่ในหัวใจ มีความหวังและความมุ่งหมายบางอย่างที่จะบอกใครสักคนหนึ่ง เพื่อมาเล่นเพลงพิชฐานกัน พิชฐานนั้นก็คือ การอธิษฐานขอจากพระหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้ตนเองสมปรารถนาอย่างใดอย่างหนึ่ง จะร้องเพลงพิชฐาน กันหน้าพระพุทธรูปในวิหาร หรือมณฑป แล้วแต่โอกาสจะอำนวยส่วนใหญ่ฝ่ายชายมักจะกล่าวพิชฐานตรง ๆ ฝ่ายหญิงก็จะร้องแก้ให้เฉลไฉนไปอย่างนั้นเอง แต่ในใจจริง ๆ จะเป็นอย่างไรส่วนใหญ่ก็จะรู้กันต่อมาหลังจากตรุษสงกรานต์แล้วว่าใครจะสมหวังอย่างไร เนื้อร้องจะเป็นการขอพรจากพระให้ประสบโชคดี มีพลานามัยแข็งแรง ให้พบเนื้อคู่ที่หมายปองหรือเกี่ยวพาราสีกัน จนกว่าพระจะฉันอาหารเสร็จจึงแยกย้ายกันไปรับพรพระ การเล่นเพลงพิชฐานต้องอาศัยปฏิภาณไหวพริบ หาชื่อดอกไม้มาสัมผัสกับคำที่ต้องการให้ทันกับบทเพลง ลักษณะของบทเพลงพิชฐานมี ดังนี้เช่น

(ชาย) พิชฐานเอ๋ย มือหนึ่งถือพาน พานดอกผกากรอง (ลูกคู่รับชั้นวรรคหลัง)

เกิดชาติหน้าฉันใด ขอให้กับพวกเขาทอง (ลูกคู่รับ ว่าพิชฐานวานไหว)

ขอให้ได้ดังพิชฐาน ขอพิชฐานวางลง ขอให้ตรงดังพิชฐานเอ๋ย)

(หญิง) พิชฐานเอ๋ย มือหนึ่งถือพาน พานดอกขบา (ลูกคู่รับชั้นวรรคหลัง)

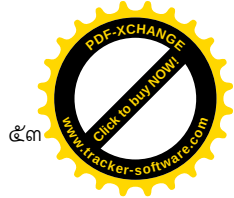
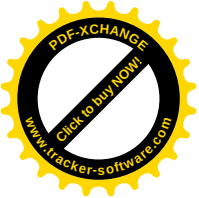
เกิดชาติหน้าฉันใด ขอให้ห่างไกลพวกเขาทะเล (ลูกคู่รับ ว่าพิชฐานวานไหว)

ขอให้ได้ดังพิชฐานวางลง ขอให้ตรงดังพาวฐานเอ๋ย)

หนุ่มสาวจะร้องเกี่ยวร้องแก้มือกันไป คนแก่มาคนเฒ่า ก็จะร้องพาวฐานขอความสุขความสบายไม่มีโรคภัยเบียดเบียน ให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เป็นต้น

๑.๓.๒ เพลงข้าเจ้ามะโลม

เพลงข้าเจ้ามะโลม หรือเพลงข้าเจ้าโลม จะเล่นในช่วงบ่าย หรือ เย็นแล้วแต่โอกาส ผู้เล่นจะประกอบฝ่ายชาย และฝ่ายหญิง คือ ฝ่ายชายจะร้องในทำนองเกี่ยว ฝ่ายหญิงจะพยายามร้องแก้ซึ่งบางทีอาจจะมีย่อยคำรุนแรง แต่ชาวบ้านจะถือเป็นเรื่องสนุกสนาน



วิธีการร้อง จะแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายชายและฝ่าย ฝ่ายชายจะร้องขึ้นก่อน โดยมีผู้ร้องนำซึ่งเรียกว่า พ่อเพลง และมีลูกคู่ร้องรับ ฝ่ายหญิงผู้ร้องนำฝ่ายหญิงเรียกว่าแม่เพลงก็ทำเช่นเดียวกันและสลับกันเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ เพลงซ้ำเจ้ามะโลมนี้จะนำชื่อพันธมิตรไม่ว่า ใด มากล่าวถึง แล้วร้องให้สัมผัสกับสิ่งที่ตนต้องการร้องในวรรคต่อไป เพื่อเป็นการเกี้ยว หรือร้องแกล้ง ในตำบลเขาทองนิยมร้องเพลงซ้ำเจ้ามะโลมกันมากเพราะเนื้อร้องสนุกสนาน แกล้งและเกี้ยวกันได้ตลอดการเล่นเพลงซ้ำเจ้ามะโลม บางครั้งจะเล่นในระหว่างที่คนหนุ่มสาวกำลังเล่นจับข้อมือสาว ผู้สูงอายุจะพากันเล่นเพลงซ้ำเจ้ามะโลม การเล่นไม่มีอุปกรณ์อะไรใช้ปรบมือให้เป็นจังหวะ ยืนเป็นวงกลมมีลูกคู่คอยร้องรับ

ตัวอย่างเพลงซ้ำเจ้ามะโลม

(ชาย) -ซ้ำเจ้ามะโลมเอ๋ย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลมที่ต้นกล้วย

(ลูกคู่) เสมือนหนึ่งช้าง จะเข้ามาโลมที่ต้นกล้วย

-ทำบุญด้วยสิ่งใดหนอ จะได้ร่วมหอ กับแม่คนสวย

(ลูกคู่) ชา โอละเห่ เอ๋ยเอละชา ซะซ้ำเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา

-รักที่นี้ตัวพี่จึงมา จึงได้มาซ้ำเจ้าโลมเอ๋ย

(หญิง) -ซ้ำเจ้ามะโลมเอ๋ย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลมที่ต้นกล้วย

(ลูกคู่) เสมือนเอ๋ยหนึ่งช้าง จะเข้ามาโลมที่ต้นกล้วย

-ให้แก่โลมไปเสียจนขาดใจ แกล้งไม่ได้กับแม่คนสวย

(ลูกคู่) ชา โอละเห่ เอ๋ยเอละชา ซะซ้ำเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา

หน้าเสีย เหมือนเมียเขาด่า ใครใช้ให้มาโลมเอ๋ย

(ชาย) -ซ้ำเจ้ามะโลมเอ๋ย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับต้นดาวเรือง

(ลูกคู่) เสมือนเอ๋ยหนึ่งช้าง จะเข้ามาโลม กับต้นดาวเรือง

-พี่ผูกสมักรักใคร่ ฉันอยากจะได้ละแม่คนนุ่งเหลือง

(ลูกคู่) ชา โอละเห่ เอ๋ยเอละชา ซะซ้ำเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา

-ขอรักคนหลัง กระทั่งคนหน้า ทุกคนที่มาโลมเอ๋ย

(หญิง) -ซ้ำเจ้ามะโลมเอ๋ย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับต้นดาวเรือง

(ลูกคู่) เสมือนเอ๋ยหนึ่งช้าง จะเข้ามาโลม กับต้นดาวเรือง

-ให้แก่ไปทำบุญเสียให้ตาย แก่ก็ได้หรือแม่คนนุ่งเหลือง

(ลูกคู่) ซา โอละเห่ เอ้ยเอละซา ซะข้าเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา
หน้าเหมือนจวกตักน้ำยา ใครใช้ให้มาโลมเอย

(ชาย) -ข้าเจ้ามะโลมเอย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับใบประดู่

(ลูกคู่) เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับใบประดู่

-พี่รักน้องจึงได้ตามมา อยากได้แก้วตามาเป็นคู่

(ลูกคู่) ซา โอละเห่ เอ้ยเอละซา ซะข้าเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา

-เอาขอเหนี่ยวเกี่ยวเข้ามา อยากได้แก้วตามาเป็นคู่

(หญิง) -ข้าเจ้ามะโลมเอย เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับใบประดู่

(ลูกคู่) เสมือนหนึ่งช้างจะเข้ามาโลม กับใบประดู่

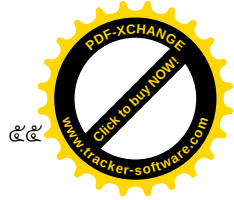
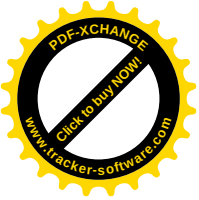
พี่มารักน้องแต่ข้าเสียแล้ว เหลือพวกน้องสองแฉวให้เป็นคู่

(ลูกคู่) ซา โอละเห่ เอ้ยเอละซา ซะข้าเจ้าโลม ว่าโลมละเหวย โลมละวา

-เอาขอเหนี่ยวเกี่ยวเข้ามา ตบซ้าย ตบขวา ให้หมดเลย.....

๑.๔) รำซึบ

รำซึบ หรือ รำวงเขาทอง เป็นการละเล่นที่ไม่ได้ใช้เล่นในเทศกาลตรุษสงกรานต์ เพียงอย่างเดียว แต่ยังเล่น งานรื่นเริงต่าง ๆ เช่น งานบวชนาค งานโกนจุก งานมงคลต่าง ๆ แต่ในที่นี้จะนำมากล่าวถึงด้วย เนื่องจากรำซึบเป็นการละเล่นที่ชาวบ้านเขาทองนิยมเล่นกันมาก ปัจจุบันก็นิยมเล่นกันอยู่และโรงเรียนระดับประถมศึกษา ยังนำเข้าไปเป็นหลักสูตรในการสอนนักเรียนด้วย โดยเฉพาะนักเรียนของโรงเรียนเขาทองทุกคนต้องได้เรียน การรำซึบ หรือ ถ้าเป็นภาษาราชการ ก็เรียกว่า การรำประกอบบทสืบเนื่องมาจากการรำโทน ซึ่งเป็นการละเล่นพื้นเมืองที่ชาวไทยนิยมเล่นกันในฤดูเทศกาลเฉพาะท้องถิ่นหรือในบางจังหวัด เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการเล่น มีฉิ่ง โทน กรับ มีการคิดแต่งบทร้องกับทำนองเพลงให้เข้ากับจังหวะโทน บทซึบร้องเป็นบทที่เชิญชวน สัพยอกหยอกเย้า ชมโฉม บทรำพันรัก เกี่ยวพาราสี ตัดพ้อต่อว่าระหว่างหนุ่มสาว นอกจากนั้นยังมีบทชมธรรมชาติ วรรณคดี บทกลอนพราล่ำลา บทร้องเหล่านี้ไม่มีพิธีพิถันในการใช้ถ้อยคำและสัมผัส หากแต่ว่าเป็นบทที่กินใจ หรือมีข้อความที่ไพเราะและจะจดจำได้นาน หลังจากสงครามโลกครั้งที่ ๒ กรมศิลปากร ได้เข้ามาปรับปรุงการรำโทนเสียใหม่ แล้วเปลี่ยนชื่อรำโทนเป็น



ร่ำวง ด้วยเหตุผลว่าผู้เล่นยอมรับร่วมกันเล่นหรือรำเล่นเคลื่อนย้ายกันเป็นวง ดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๙

การเล่นร่ำวงเขาทอง หรือรำซืบทั้น ทำทางรำเป็นริลาที่ไม่เหมือนร่ำวงมาตรฐาน หรือการร่ำวงทั่ว ๆ ไป ลีลาการรำจะรำไปอย่าง ๆ ผู้รำมักจะร้องเพลงไปด้วยและจะต้องรำตามเนื้อเพลงที่ร้องด้วย เพลงรักก็ต้องออกท่าทางให้เห็นว่ารัก เพลงตัดพ้อต่อว่าหรือโกรธก็มักจะกระเทีบท่า ซึ้งนี้ให้เห็นว่าเป็นจริงเป็นจังไปเลย เมื่อร้องรำพร้อม ๆ กัน จำนวน ๑๐-๑๒ คู่ จึงเป็นการเล่นการรำที่สวยงามน่าชมยิ่งนัก

ตัวอย่างเพลงซืบท

เพลงชักชวนสาวงาม (เกี้ยวพาราสี)

ชักชวนสาวงาม ฟ้อนรำถวายเจ้าพ่อ อนิจจารูปหล่อ คิ้วตอยักคิ้วข้างเดียว จะเอาเรือเข้าไปรับ ขากลับกระไรน้ำเชี่ยว รักเธอคนเดียว น้ำเชี่ยวจะต้องพายไป (ซ้ำ)

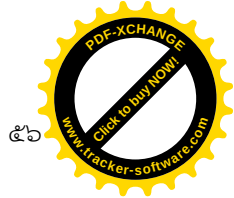
เพลง สาวน้อยเอวกลม (ชมโฉม)

สาวน้อยเอวกลม ไฉ้มดัดลอนดัดคลื่น ไฉ้มน้ำมันหอมกลิ่น สวมแต่หมวกใบลาน แต่งตัวทันสมัย สาวไทยแบบหลวงพิบูล หัวกระเป๋าจันทน์บุรณ์ แม่คุณจะไปไหนกัน ฉันจะไปดูชน ฉันจะไปดูหนัง (ซ้ำ) มาขึ้นรถรางมาไปด้วยกัน

๑.๕) การเล่นสไลม์

เป็นการละเล่นอีกลักษณะหนึ่งที่สอดคล้องกับช่วงเวลาการเล่นสไลม์ นิยมเล่นกันในตอนกลางวันและเวลาเย็น รูปแบบและวิธีการเล่นคล้ายๆกับการเล่นชักกะเย่อคือแบ่งผู้เล่นเป็นสองฝ่ายเท่า ๆ กัน ถ้าแยกหญิงแยกชาย ฝ่ายชายก็มักจะให้เกียรติฝ่ายหญิง ยอมให้ฝ่ายหญิงมีจำนวนมากกว่า อุปกรณ์ก็จะมีไม้ไผ่เพราะใช้ลำไม้ไผ่แทนเชือก และใช้การดันไม้หรือสไลม์แทนเชือก ผู้แพ้จะถูกริบเสื้อผ้า ผ้าขาวม้า เหล้า เป็ด ไก่ หรือทรัพย์สินใดเป็นประกัน ผู้แพ้จะต้องไปถ่ถอนสิ่งของที่ถ่ยึดคืนมา โดยนำสิ่งของต่าง ๆ ที่ได้ตกลงกันไว้ในเบื้องต้นแล้วนั้นไปแลกคืนมา ส่วนใหญ่จะเป็นสุรากับไก่เสียเป็นส่วนมากเพราะจะได้มีการพบปะพูดคุยและสังสรรค์กัน จนกระทั่งมีคำกล่าวที่ติดปากว่า “กินเหล้าแกงไก่”

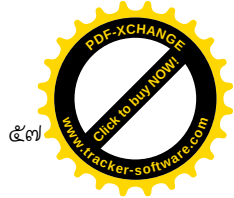
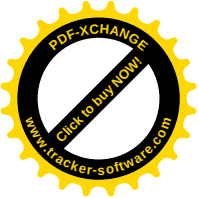
ในปัจจุบันมีหน่วยงานทางราชการได้ให้ความสนับสนุนกับทางชุมชนเขาทองเป็นประจำทุกปีด้วยการให้สนับสนุนการจัดงานสงกรานต์วัดเขาทอง จังหวัดนครสวรรค์ บรรยาอากาศ



ภายในเทศกาลงานสงกรานต์ของชาวชุมชนเขาทองนี้ เราจะสัมผัสได้ถึงคุณธรรมและวิถีชีวิตการดำเนินในการดำเนินอยู่ของชุมชนเขาทองที่ได้สอดแทรกในประเพณีสงกรานต์ กลิ่นไอของความสวยงามมีการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างชุมชน เชื้อชาติ และศาสนา ประกอบกับในแต่ละชุมชนมีความเชื่อและความศรัทธาเป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่เมื่อความเจริญทางวัตถุได้ทางมาสู่วิถีชุมชนทำให้ความงดงามเหล่านั้นเริ่มสูญหายไป ในปัจจุบันได้มีการสืบสานฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามเหล่านั้นไว้ ในชุมชนตำบลเขาทองก็เช่นกัน ในปัจจุบันได้รวบรวมฟื้นฟูประเพณีต่าง ๆ แล้วจัดแสดงในประเพณีสงกรานต์ ผู้ทำการวิจัยได้มีโอกาสเข้าไปร่วมในงานสืบสานประเพณีนี้ด้วย ในงานมีการละเล่นหลายอย่างเช่น การทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ สรงน้ำพระพุทธรูป ทรงน้ำพระภิษุสงฆ์และสามเณร รดน้ำดำหัวเพื่อของพรจากผู้มีอายุหรือผู้มีความสำคัญของชุมชน จับข้อมือสาวนางสาว นางควาย นางกระดัง ตลอดจนมีการเล่นเพลงพิชฐาน เพลงข้าเจ้ามะโลม รำวงแม่บท เต็นกำรำเคียว และรำกองยาว เป็นต้น

ในประเพณีสงกรานต์ของชุมชนเขาทองนี้เป็นกรณีศึกษา ที่ทำให้ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาในสิ่งประเพณีสงกรานต์ของชุมชนเขาทองนี้พบว่าเป็นประเพณีที่ตั้งเป็นพื้นฐานแห่งความสวยงาม สิ่งที่สอดผสานอยู่นั้นคือหลักธรรมคำสั่งสอนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เช่นในทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ สรงน้ำพระพุทธรูป ทรงน้ำพระภิษุสงฆ์และสามเณร รดน้ำดำหัวเพื่อของพรจากผู้มีอายุหรือผู้มีความสำคัญของชุมชน ทำให้ได้เห็นถึงความกตัญญู ความเคารพ ดังแสดงในภาคผนวก รูปที่ ๑๐-๑๒ ในส่วนของการละเล่นจับข้อมือสาว นางสาว นางควาย นางกระดัง ตลอดจนมีการเล่นเพลงพิชฐาน เพลงข้าเจ้ามะโลม รำวงแม่บท เต็นกำรำเคียว และรำกองยาว นั้นส่วนใหญ่จะเล่นกันเป็นกลุ่มหรือเป็นหมู่คณะ เมื่อบุคลร่วมกันเพื่อทำกิจกรรมร่วมกันอย่างใดอย่างหนึ่งย่อมมีการปฏิสัมพันธ์พูดคุยกันในกลุ่มและจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง ด้วยความกตัญญู ซึ่งถือว่าเป็นการทำประโยชน์เกื้อกูลแก่บุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องในฐานะต่าง ๆ มีการให้เกียรติ มีความเคารพ และมีความสามัคคีกลมเกลียว

สรุปอัตลักษณ์ชุมชนที่สอดคล้องกับสภาพ บริบททางนิเวศ ประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน และสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชน คือ เป็นกระบวนการในการปรับปรุงเพิ่มเติมประสิทธิภาพ เอกลักษณ์ หรือลักษณะเฉพาะที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตนของชุมชนที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ การผลิตของในชุมชน รวมทั้งวิถีชีวิตให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นอีกทั้งเป็นการให้บริการแก่ประชาชนโดยให้คำปรึกษา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนแก้ไขปัญหาต่าง ๆ เพื่อให้เขาได้รับความรู้นำไปปฏิบัติ ด้วยตัวของเขาเองจนสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ในอัตลักษณ์ทั้ง ๖ ประเภท คือ ๑) ทางชาติพันธุ์ ๒) การแต่งกาย ๓) การเชื่อถือ ๔) อาหารการกิน ๕) ภูมิปัญญาท้องถิ่น และ ๖) ประเพณี ชุมชนเขาทองก็เช่นกันได้มีการจัดงานสงกรานต์วัดเขาทอง จังหวัดนครสวรรค์ บรรยากาศภายใน



เทศกาลงานสงกรานต์ของชาวมุขมเขาทองนี้ เราจะสัมผัสได้ถึงคุณธรรมและวิถีชีวิตการดำเนินในการดำเนินอยู่ของมุขมเขาทองที่ได้สอดแทรกในประเพณีสงกรานต์ กลิ่นไอของความสวยงามมีการผสมผสานกันอย่างลงตัวระหว่างมุขม เชื่อชาติ และศาสนา ประกอบกับในแต่ละมุขมมีความเชื่อและความศรัทธาเป็นต้นทุนเดิมอยู่แล้ว แต่เมื่อความเจริญทางวัตถุได้ทางมาสู่วิถีมุขมทำให้ความงดงามเหล่านั้นเริ่มสูญหายไป ในปัจจุบันได้มีการสืบสานฟื้นฟูอนุรักษ์ประเพณีอันดีงามเหล่านั้นไว้ ผู้ทำการวิจัยได้มีโอกาสเข้าไปร่วมในงานสืบสานประเพณีนี้ด้วย ในงานมีการละเล่นหลายอย่างเช่น การทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ สรงน้ำพระพุทธรูป ทรงน้ำพระภิกษุสงฆ์และสามเณร รดน้ำดำหัว เพื่อขอพรจากผู้มีอายุหรือผู้มีความสำคัญของมุขม จับข้อมือสาว นางสาว นางควาย นางกระดังง์ ตลอดจนมีการเล่นเพลงพิชฐาน เพลงข้าเจ้ามะโลม รำวงแม่บพ เต้นกำรำเคียว และรำกองยาว เป็นต้น

ผู้ทำการวิจัยได้ศึกษาประเพณีสงกรานต์ของมุขมเขาทองนี้พบว่าประเพณีที่ดั่งบนพื้นฐานแห่งความสวยงามสอดผสานด้วยหลักพุทธธรรม ที่มีส่วนส่งเสริมอัตลักษณ์ในประเพณีสงกรานต์ของมุขมเขาทอง เช่น ในทำบุญอุทิศให้กับบรรพบุรุษ สรงน้ำพระพุทธรูป ทรงน้ำพระภิกษุสงฆ์และสามเณร รดน้ำดำหัวเพื่อขอพรจากผู้มีอายุหรือผู้มีความสำคัญของมุขม ทำให้ได้เห็นถึงความกตัญญู ความเคารพ ดังแสดงในภาคผนวกรูปที่ ๑๐-๑๒ ในส่วนของการละเล่นจับข้อมือสาว นางสาว นางควาย นางกระดังง์ ตลอดจนมีการเล่นเพลงพิชฐาน เพลงข้าเจ้ามะโลม รำวงแม่บพ เต้นกำรำเคียว และรำกองยาว